

GUID 5202

Рушди устувор: Нақши мақомотҳои
оли нозоратии молиявӣ (МОНМ)

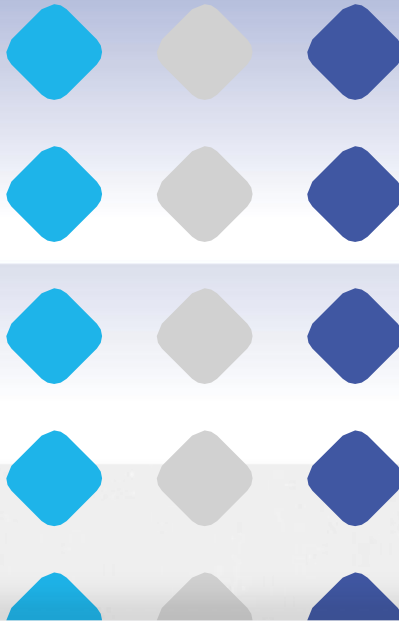
INTOSAI

Роҳнамои ТБМОНМ аз ҷониби
Созмони Байналхлқии
мақомотҳои оли аудит
ТБМОНМ ҳамчун як қисми
эълумияи касбии ТБМОНМ
нашр гардидааст. Барои
маълумоти иловагӣ, нигаред ба
сомонаи интернетӣ
www.issai.org

Санади мазкур қабл аз таъсиси Чорчубаи
эъломияи касбӣ (IFPP) дар соли 2016 таҳия
гардидааст. Ҳамин тавр, он метавонад аз
дастурҳои аудити ТБМОНМ, ки ба қарибӣ
таҳия гардида буданд, фарқ дошта бошад.

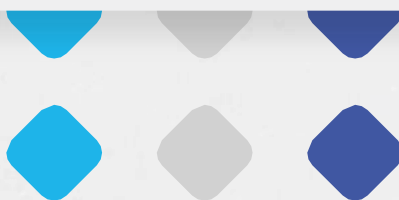

INTOSAI

ТБМОНМ, 2019

- 1) Ҳамчун санади ТБМОНМ тасдиқ гардидааст, «Рушди устувор: Нақши мақомотҳои олии назоратии молиявӣ дар соли 2004».
- 2) Ба доираи ТБМОНМ ҳамчун ТБМОНМ 5130 дар соли 2010 дохил карда шудааст.
- 3) Бо ташкили системаи эълумияи касбии ТБМОНМ (IFPP), ки ба GUID 5202 бо ислоҳи муҳаррир дар соли 2019 тағир дода шудааст

Пешгуфтор

Рушди устувор концепсияест, ки дар ду даҳсолаи охир қабул гардидааст ва ҳоло ҳамчун омили асосии банақшагирӣ ва рушди сиёсати давлатӣ эътироф шудааст. Рушди устувор се соҳаи фаъолияти инсонро - ҷомеа, иқтисод ва муҳити зистро дар бар мегирад ва концепсияи рушдро, ки ҷавобгӯи ниёзҳои насли имрӯза мебошад, бидуни гузоштани қобилияти наслҳои оянда дар хатар барои қонеъ гардонидани ниёзҳои худ пешниҳод менамояд.

Дар соли 1992, 105 кишвар Эълумияи Рио-де-Жанейро оид ба муҳити зист ва рушдро қабул намуданд ва ӯҳдадор шуданд, ки принципҳои рушди устуворро ба фаъолияти худ татбиқ менамоянд. Ин самтҳо дар Саммити умумиҷаҳонии оид ба рушди устувор дар соли 2002 дар Йоханнесбург, Африқои Ҷанубӣ тақони нав доданд. Бо мониторинги сиёсатҳо ва барномаҳои миллӣ, мақомоти олии аудит (МОА) дар маълумотдиҳӣ ва дастгирии кӯшишҳо дар самти рушди устувор нақши муҳим доранд.

Рушди устувор: Нақши мақомотҳои олии аудит мафҳуми рушди устуворро таъмин менамуда ва роҳнамои амалӣ барои Мақомотҳои Олии Назорати Молиявӣ-ро (ИОНМ) дар бораи чӣ гуна ҳамроҳ намудани рушди устувор ба кори аудиториҳои худ дар бар мегирад. Санади мазкур дар ҳама забонҳои ТБМОНМ дастрас аст ва дар сомонаи интернетии Гурӯҳи Корӣ оид ба Аудити Экологӣ (ГКАЭ) ([www. Environmentalauditing.org](http://www.Environmentalauditing.org)) дастрас мебошад.

Санаде, ки аз ҷониби Идораи Миллии Аудити Бритониёи Кабир (NRA) ва Дафтари аудиториҳои генералии Канада (CAA) таҳия гардида, бори аввал аз ҷониби Гурӯҳи корӣ дар Конгресси 17-уми байналхалқии созмонҳои олии аудитӣ (ТБМОНМ) дар Сеул, дар ҷануби кишвар, пешниҳод гардидааст. Корея, 2001 Нусхаи такмилдодашудаи санад дар ҷаласаи Кумитаи роҳбарикунанда аз ҷониби Гурӯҳи корӣ оид ба аудити экологӣ (WGЕА) дар Лондон, Англия дар соли 2002 пешниҳод гардида буд. Кумитаи роҳбарӣ лоиҳаро қабул намуд ва пешниҳод кард, ки санд аз ҷониби ГКАЭ тасдиқ гардида ва ҳамчун як санади расмӣ ТБМОНМ пешниҳод карда шавад.

Моҳи июни соли 2003. Ассамблеяи ГКАЭ якдилона тавсияҳоро дар ҷаласаи ҳаштуми худ дар Варшаваи Лаҳистон пешниҳод намуд, ки ин санад ҳамчун як санади расмӣ ТБМОНМ хидмат менамояд. Моҳи октябри соли 2003 ин пешниҳод ба Шӯрои ТБМОНМ пешниҳод гардидааст. Шӯрои роҳбарикунанда тасдиқи ин ҳуҷҷатро барои баррасӣ ва баррасии он ба аъзои ТБМОНМ пешниҳод гардида ва қабл аз пешниҳод ба он ҳамчун барои тасдиқ ҳамчун як санади расмӣ ТБМОНМ дар Конгресси XVIII ТБМОНМ дар Будапешт, Маҷористон, ки моҳи октябри соли 2004 баргузор мегардад, пешниҳод гардидааст.

Мо мехоҳем ба муаллифони ин мақола, Ҷо Каванаг, Питер Грей, Крис Шапкотт ва Сара Биалиалд аз NRU ва Уейн Класки аз UGA барои кори содиқонашон арзу сипос намоем. Дар ниҳоят, мо миннадорем аъзоёни ГКАЭ ва дигар МОНМ барои саҳмгузорӣ дар ин санад миннатдорем.

Устойчивое развитие ставит перед ВОА новые задачи. Мы надеемся, что «Устойчивое развитие: роль высших органов финансового контроля» предоставит им базовое понимание и правильное представление, необходимое для аудита того, как государственные органы делают устойчивое развитие неотъемлемой частью в своей деятельности. Рушди устувор барои МОНМ вазифаҳои навро мегузорад. Умедворем, ки Рушди Устувор: Нақши мақомотҳои

олии назоратӣ ба онҳо дарки фаҳмиш ва фаҳмиши зарурӣ медиҳад, то ҳукуматҳо рушди устуворро ҷузъи ҷудонашавандаи тиҷорати худ қарор диҳанд.

Бо эҳтиром,

Шейла Фрейзер, FCA
Раиси ГКАЭ INTOSAI
Директори Генералии
Канада

Йоханн Гелинас
Муовини раиси Комиссари ГКАЭ ТБМОНМ
оид ба масъалаҳои муҳити зист ва
рушди устувор

Мундариҷа

Сарсухан – Ҳадафҳо ва сохтори ҳуҷҷати мазкур	7
1. Маълумоти асосӣ	9
Пайдоиши мафҳуми рушди устувор	9
Рушди Устувор ва Ҳукумат	13
Чи гуна рушди устувор ба мақомотҳои олии аудит таъсир мерсонад	14
2. Рушди устувор дар сатҳи миллӣ ва минтақавӣ	16
Стратегияи рушди устувор	16
Вазифаҳо ва нишондиҳандаҳои рушди устувор	21
Идоракунии сабз ва идоракунии муҳити зист дар корхонаҳо	26
Минтақаи гузаронидани аудити идоракунии муҳити зист дар корхонаҳо	29
Ҳисоботдиҳӣ ва масъулияти ҳисоботдиҳӣ оид ба рушди устувор	29
Хулоса	31
3. Рушди устувор дар сатҳи барнома	32
Барномаҳо ва рушди устувор	32
Имкониятҳо барои гузаронидани аудит дар сатҳи барнома	35
Интихоби мавзӯ барои аудит	35
Муайян намудани доираи гузаронидан ва ташкили аудити рушди устувор	38
Тағйироти методологӣ	40
Хулоса	44

4. Таҳкими иқтидори МОНМ	45
Қадами аввал: тасдиқи мандат	46
Қадами дуюм: Таҳияи Стратегия	47
Қадами сеюм: Таҳикими иқтидор ва баланд бардоштани салоҳияти ГКАЭ	49
Қадами чорум: Гузаронидани аудит	51
Қадами панҷ: МОНМ аз таҷрибаи худ биомузад ва аз дигарон манфиат гирад	52
Қадами шашум: Таъсир расонидан	54
Хулоса	54
Замима А: Иқтибосҳо аз Қарорҳои Аудитори Генералӣ (Канада)	55
Рушди устувор	56
Луғатномаи истилоҳот	58

Сарсухан: ҳадафҳо ва сохтори ҳуҷҷати мазкур

Мафҳуми "рушди устувор" ба баъзе аудиторҳо ва маҷмотҳои олии аудитӣ (МОНМ) маълум аст ва барои дигарон/боқимонда маълум нест. Ин санад мафҳуми рушди устуворро шарҳ медиҳад. Инчунин МОНМ дар назорати аудитии пешрафти миллӣ дар соҳаи рушди устувор чӣ нақшро мебозад муайян менамояд. Санад аз чор қисм аст:

Қисми 1 дорoi маълумоти зарурӣ мебошад. Дар санади мазкур, рушди устувор ҳамчун рушд, ки се ҷанбарo муттаҳид менамояд, муайян гардидааст: иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва экологӣ. Ин бахш инчунин мафҳуми рушди устуворро аз нигоҳи стратегия, сиёсатҳо ва амалҳои гуногуни ҳукуматҳо ва сохторҳои хусусӣ ва таъсири он ба МОНМ, ки ба қисмҳои 2 ва 4 хидмат мекунад, мавриди баррасӣ қарор медиҳад.

Қисми 2 шарҳ медиҳад, ки ҳукуматҳо барои таҳияи барномаҳо ва стратегияҳои миллӣ барои ноил шудан ба ҳадафҳои рушди устувор кадом чораҳоро андешидаанд ва инчунин, дар ин робита масъалаҳоро муайян месозад, ки метавонанд барои баррасӣ ба МОНМ пешниҳод шаванд.

Қисми 3 татбиқи концепсияи рушди устуворро ба тарзу усулҳои инфиродӣ ва нақши МОНМ дар санҷиши самаранокии ин барномарo мавриди баррасӣ қарор медиҳад. Дар ин бахш андешаҳо оид ба ҳамгирии ояндаи байни иқтисод, муҳити зист ва масъалаҳои иҷтимоӣ оварда шудаанд.

Қисми 4 ба назар мегирад, ки МОНМ барои рушди иқтисодии аудиторӣ дар соҳаи рушди устувор метавонад кадом чораҳоро биандешад. Эъломияи Рио-де-Жанейро оид ба муҳити зистро ҷонибдорӣ намуда, 105 кишвар тасмим гирифтанд, ки рушди устувор ҳоло қисми таркибии кори онҳо гардад. МОНМ метавонад нақши калидӣ дар назорати татбиқи стратегияи миллӣ ва пешрафтҳои бадастоварда бибозанд.

Санади мазкурро метавон ҳамчун як дастуре дарбар гирифт, ки намунаҳои таҷрибаи амалии бисёре аз МОНМҳоро дорад. Умедворем, ки ин ба МОНМ кӯмак мекунад, ки ба озмоиши масъалаҳои муҳимтарин тоб оранд.

Пайдоиши мафҳуми «Рушди устувор»

Рушди устувор - рушдест, ки барои қонеъ намудани эҳтиёҷоти насли имрӯза бидуни зери хатар гузоштани иқтидори наслҳои оянда ва барои қонеъ кардани ниёзҳои худ имкон фароҳам меорад

1.1 Гарчанде ки мафҳуми ягонаи рушди устувор вуҷуд надорад, концепсия дар соли 1987 тавассути гузориши "Ояндаи умумии мо" (маъмулан гузориши Брундтланд) Комиссияи Байналмилалии Муҳити зист ва Рушд маълум гардида буд. Комиссия рушди устуворро ҳамчун "рушде, ки ҷавобгӯи ниёзҳои насли имрӯза, бидуни зери хатар гузоштани иқтидори наслҳои оянда барои қонеъ намудани ниёзҳои худ мебошад" муайян намуд.

Рушди устувор ҷанбаҳои иҷтимоӣ, экологӣ ва иқтисодиро муттаҳид менамояд

1.2 Рушди устувор ҷанбаҳои иҷтимоӣ, экологӣ ва иқтисодиро муттаҳид менамояд. Албатта, бо таври идеалӣ, ягон сиёсат ё фаъолияти инсон бояд ҳар сеи ин ҷанбаҳоро такмил диҳад. Аммо, ғалаба дар як саф метавонад ба шикасти тарафи дигар табдил ёбад. То ҳадди имкон, бояд бо назардошти хароҷот ва фоидаи имконпазир қарор қабул гардад. Комиссия инчунин концепсияи рушди устуворро ҳамчун муносибати одилонаи наслҳои ҳозира ва оянда муайян намуд, ки он аз инҳо иборат аст: наслҳои ҳозира набояд барои пешрафти иқтисодӣ нашъунамои наслҳои ояндаро зери хатар гузоранд.

Ин арзиши глобалист

- 1.3 Ҳангоми таҳияи стратегияҳо дар сатҳи миллӣ, фаҳмише мавҷуд аст, ки мушкилоти глобалӣ ҳалли глобалиро талаб менамояд. Масъалаҳои муҳити зист аз ҳудуди ҷуғрофӣ мегузаранд. Мушкилоти камбизоатӣ ва нобаробарии иҷтимоӣ сарфи назар аз кучое, ки пайдо нашаванд онҳо глобалӣ ба ҳисоб мераванд. Иқтисодиёти миллӣ ба ҳам пайвастанд. Чоряки маҳсулоти ҷаҳон миёни кишварҳо давр мезанад: гардиши савдо дар 50 сол 17 маротиба афзоиш ёфтааст.
- 1.4 Робитаҳои рӯ-ба-афзоиши иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва экологӣ дар соли 1992 дар Конфронси Созмони Милали Муттаҳид оид ба муҳити зист ва рушд (Саммити Замин) дар Рио-де-Жанейро ба назар расиданд. Конфронси мазкур барои тамоми ҷаҳон дар соҳаи ҳалли мушкилоти глобалӣ табдил ёфт: 105 кишвар Эълomia Рио-ро имзо карданд. Ҳукуматҳои ин кишварҳо инчунин нақшаи рӯзномаи 21-ро қабул кардаанд. Яксаду ҳаштоду ҳашт кишварҳо Конвенсияро дар бораи гуногунии биологӣ имзо карданд, ки ташхис ва омӯзиши захираҳои генетикӣ ва инчунин нақшаи ҳифзи онҳоро, аз ҷумла ташкили минтақаҳои ҳифзшавандаро талаб менамоянд. Соли 1997, 166 кишвар, ки дар Конвенсияи Чорчубаи Созмони Милали Муттаҳид оид ба тағирёбии иқлим ширкат меварзад, Қарордоди Киоторо имзо карданд, ки ҳамаи имзокунандагонро ӯҳдадор менамояд, ки партоби газҳои гармхонаиро кам ё маҳдуд кунанд.
- 1.5 Давлатҳо бори дигар дар Саммити Умумиҷаҳонии Рушди Устувор дар соли 2002 дар Йоханнесбург, Африқои Ҷанубӣ ҷамъ омаданд, то арзёбӣ кунанд, ки онҳо пас аз нишастии Рио чӣ кор карданд ва харитаи роҳро барои амал таҳия карданд. Ҷамъбасти ду самти калидӣ дошт: Эълomia Йоханнесбург ва Нақшаи амалигардонӣ. Эълomia як изҳороти баландпояи сиёсии сатҳи баланд буда, аз ҷониби роҳбарони давлатҳо ба тасвиб расидааст. Нақшаи амалисозӣ як зӯҳури нисбатан дақиқ ва ҳадафҳо ва ваъдаҳои вобаста ба масъалаҳои решакан кардани камбизоатӣ, ҳифзи захираҳои табиӣ, энергетика, тандурустӣ, технологияҳои экологӣ ва идоракунии давлатӣ мебошад. Дар нақша, ҳукуматҳо пойбандии худро ба принципҳои Эълomia Рио ва рӯзномаи 21 бори дигар тасдиқ карданд. Нақша барои МОНМ махсусан муҳим аст, зеро он меёрҳоеро муайян менамояд, ки барои аудитҳои оянда асос шуда метавонанд.

Ин мушкилотҳо бештар аз ташвишҳои муҳити зист ба ҳисоб меравад.

- 1.6 Рушди устувор аз нигарониҳо/ташвишҳои муҳити зист чӣ фарқ дорад? Ин мафҳумҳо аз бисёр ҷиҳат бо ҳам шабеҳанд. Маълум аст, ки ҳифзи муҳити зист яке аз се рукҳои рушди устувор мебошад. Аммо, рушди устувор муҳити зистро ҳамчун чизи дахлнопазир мешуморад. Ва баръакс, рушди устувор зарурати тавозун ё савдои байни пешрафти иҷтимоӣ иқтисодӣ ва муҳити зистро мутобиқи концепсияи субот эътироф мекунад (Мисол 1). Ҳарчанд, дар маҷмӯъ, пешрафти иҷтимоӣ иқтисодӣ набояд ҳеҷ чизи арзишнок ва бебозгаштро хароб созад ё наслҳои ояндаро аз истифодаи ҳамон як захираҳо барои рушд ва ҳаловат/лаzzати худ истифода набарад.

Мисол 1: Рушди уствор дорoi се чабха/андоза аст

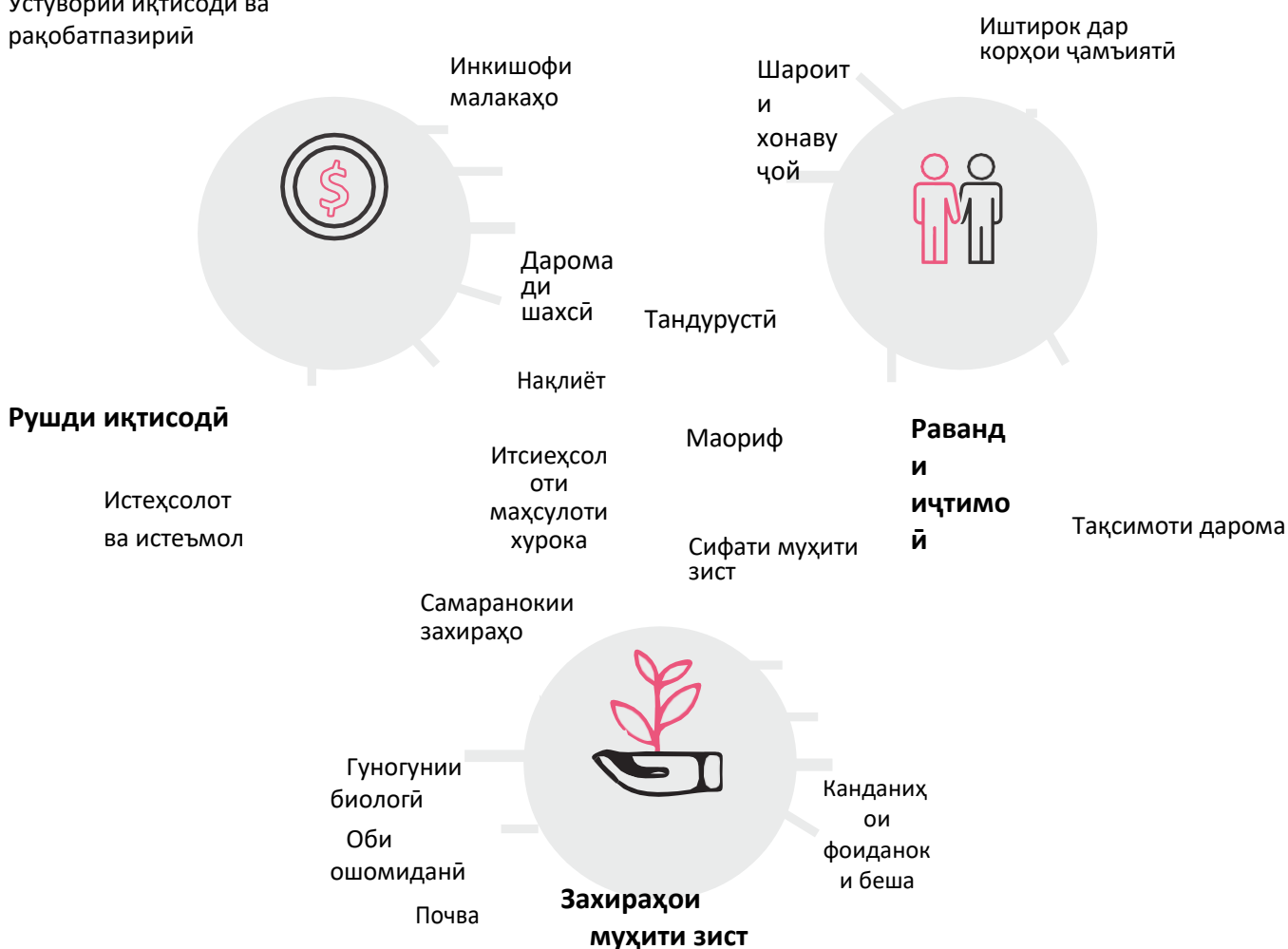
Расидан ба ҳадафҳои рушди устувор ҷанбаҳои иқтисодӣ, экологӣ ва иҷтимоиро муттаҳид менамояд

Се нуқтаи назари мухталиф оид ба ҳудуди минтақаи рушди устувор ва аҳамияти мушкилоти иқтисодӣ, экологӣ ва иҷтимоӣ дар он мавҷуданд.

Ба назар осон аст, ки рушди устувор концепсияи хеле тағйирёбанда мебошад. Ҳукуматҳо ва нозирони хусусӣ дар бисёр ҷиҳатҳо дар марҳилаи рушди пайдор ихтилофдоранд. Аз ҷумла, шарҳи васеътари ин мафҳум андозаи иҷтимоӣ, аз ҷумла баробарии иҷтимоӣ ва тақсимооти фоида ва имкониятҳо ба назар мегирад. Гузашта аз ин, дар бораи аҳамияти ҳар як ҷанбаи рушди устувор баҳсҳои зиёде вуҷуд дорад.

Мисол 2: Рушди устувор доираи васеи масъалаҳо фаро мегирад

Устувори иқтисодӣ ва рақобатпазирӣ

Эзоҳ: Намуна/Мисоли мазкур мукамал нест, бисёре аз унсурҳои дар он нишондодашуда ба ҳам алоқаманд нестанд, бинобар он наметавонанд ҳама муносибатҳои эҳтимолиро нишон диҳанд.

Концепсияи рушди устувор эҳтимолан доираи васеи масъалаҳоро ба миён меорад

1.8 Ба таври содда шарҳи васеъи рушди устувор метавонад як қатор мушкилотро ба миён орад. Мисоли 2 миқёси имконпазири ин концепсияро нишон медиҳад.

Рушди устувор ва ҳукумат

Ҳукуматҳо барои расидан ба ҳадафҳои рушди устувор замина фароҳам меоранд

1.9 Ҳукуматҳо дар таъмини рушди устувор нақши калидӣ доранд. Онҳо бояд самт таъин намояд, самти фаъолият ва ҳамоҳангсозии корро муайян менамояд. Онҳо манфиатҳои миллиро дар гуфтушунидҳои байналмилалӣ, ки ба рушди миллат ва ҳифзи муҳити зист марбутанд, намояндагӣ мекунанд. Онҳо, масалан, барои таҳияи барномаҳои байналмилалӣ оид ба коҳиши партобҳои газҳои гармхона ва мусоидат ба рушди устувор созишномаҳо ба имзо мерасонанд. Онҳо стратегияҳои татбиқи ин барномаҳоро таҳия менамояд. Қисми 2 санади мазкур нақши МОНМ-ро дар арзёбии самаранокии барномаҳо ва стратегияҳо муҳокима менамояд.

Онҳо барои ҳифзи муҳити зист тадбирҳо ва барномаҳо таҳия мекунанд.

1.10 Ҳангоми таҳияи стратегияҳои рушди устувор ҳукуматҳо воситаҳои зиёди сиёсатро доранд, ки ба чунин рушд таъсир мерасонанд. Инҳо сиёсати андозро дар бар мегиранд, ки метавонанд василаи иқтисодии ҳавасмандкунӣ ё демотиватсия (дилсард намудан); қонунгузорӣ ва санадҳои-меъёри ҳуқуқие, ки таҷрибаҳои хубро ташвиқ мекунанд ва моёнӣ амалияи номуваффақ мешаванд; барномаҳои хараҷотҳои мустақим, ки масъалаҳои экологиро бо ниёзҳои иҷтимоӣ ва иқтисодӣ мувозинат медиҳанд (масалан, ҳамлу нақл ва банақшагирӣ). Ҳукуматҳо инчунин метавонанд талаб намоянд, ки барномаҳои васеъи иқтисодӣ, тандурустӣ ва маориф бо ҳадафҳои рушди устувор мувофиқат кунанд. Агар МОНМ ваколати баррасии пешниҳодҳои буҷетро дошта бошад, онҳо бояд бодикқат омӯхта шаванд, то тавонанд, ки миёни масъалаҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва экологӣ мувозинат нишон диҳанд. Дар Қисми 3-и санади мазкур усулҳои гузаронидани аудити рушди устуворто ёри МОНМ-ро дар сатҳи барнома барраси менамояд.

Рушди устувор қисми ҷудонашавандаи сиёсати онҳо гардидааст

1.11 Бисёре аз ҳукуматҳо кӯшиш мекунанд, ки масъалаҳои муҳити зистро дар доираи васеи мақомоти давлатӣ баррасӣ намоянд. Ин раванд одатан "ҳукумати кабудизоркунӣ" номида мешавад; Мақсади он таъмин намудани он, ки масъалаҳои муҳити зист дар доираи васеътари сиёсӣ фаро гирифта шаванд. Ҳамаи барномаҳои нав бояд барои таъсири эҳтимолии онҳо ба муҳити зист арзёбӣ карда шаванд, мисоли ин равиш тасдиқи мақомоти роҳбарикунандаи лоиҳаи роҳ мебошад.

Ҳукуматҳо низ метавонанд амалкарди худро сабук созанд.

1.12 Ҳукуматҳо инчунин метавонанд таъсири худро ба муҳити зист коҳиш диҳанд. Якчанд ҳукуматҳои миллӣ ва минтақавӣ бо мақсади саҳм гузоштан дар таҳияи стратегияи миллии рушд, инчунин эҷод кардани ҳавасмандӣ ба соҳибкорон ва шахсони алоҳида барои пайравии ҳукумат кӯшиши аз байн бурдани амалҳои худро карданд. Истилоҳи "идоракунии сабз" ба тамаркузи идомаёбанда ба масоили коҳиш додани партовҳо ва сарфаи энергия, масалан дар сохтмони биноҳои давлатӣ ишора мекунад. Ин ташаббусҳо дар қисми 3 муфассалтар баррасӣ мегарданд.

Чи гуна рушди устувор ба МОНМ таъсир мерасонад

Рушди устувор барои МОНМ муҳим аст, зеро он барои иншоотҳои аудит муҳим мебошад

1.13 Рушди устувор барои МОНМҳо муҳим аст, зеро барои иншоотҳои аудит муҳим аст. Нақши конститутсионӣ ва ваколатҳои аксари МОНМҳо ба онҳо имкон намедиҳанд, ки сиёсатгузори кунанд, танҳо санҷиши татбиқи онро мавриди санҷиш қарор медиҳанд. Аммо, ин ҳуҷҷат маънои онро надорад, ки МОНМ, сарфи назар аз мавқеи ҳукуматӣ ё қонунгузори онҳо, қаҳрамони рушди устувор мегардад. Ҳаҷми корҳои муфид дар ин самт то он дараҷае маҳдуд хоҳад шуд, ки ҳукуматҳо ва агентҳои принципҳо ва амалияи рушди устуворро риоя кунанд. Бо вучуди ин, дар аксар ҳолатҳо риоя кардани принципҳо ва амалияи рушди устувор, махсусан дар сатҳи ҳукумати миллӣ паҳн мегардад..

Минтақаи гузаронидани аудити рушди устувор аз ваколати МОНМ вобаста хоҳад буд.

1.14 Доираи васеи рушди устувор ва стратегияҳо ва сиёсатҳои ба он алоқаманд доираи васеи аудитро таъмин менамояд. Баъзе МОНМ-ҳо ваколати мушаххас барои рушди устувор ва муҳити зистро доранд. Дигарон ваколати таслиқкунандаи ҳуқуқи гузаронидани аудити молиявӣ ё аудити мувофиқатро доранд, дар ҳоле, ки шахсони сеюм бо гузаронидани аудити самаранокӣ аудити ҳатмӣ банд мебошанд. Баъзе мандатҳо танҳо ба таври ретроспективӣ (бо назардошти амалҳои гузашта) татбиқ карда мешаванд, дар ҳоле ки дигарон барои санҷиши пешакӣ ё баррасии буҷет имконият фароҳам меоранд ё пешниҳод менамоянд. Баъзе аз онҳо бо ҳукуматҳои миллӣ маҳдуд мегарданд, қисми дигар ба ҳукуматҳои минтақавӣ ва маҳаллӣ ё корхонаҳои давлатӣ паҳн мегарданд. Ҳуҷҷати мазкур як қатор вариантҳоро пешниҳод менамоянд, ки аз онҳо МОНМ мутобиқи ваколат ва афзалиятҳои худ интихоб карда метавонад.

Аудити рушди устувор бояд ба стандартҳои муқаррарии аудит мувофиқат кунанд

1.15 Аудити рушди устуворӣ бояд мутобиқи стандартҳои муқаррарии МОНМ, ба монанди ТБМОНМ ё дигар стандартҳои миллӣ, гузаронида шаванд. Гарчанде ки устуворӣ метавонад бо сабабҳои дар боло зикршуда нисбат ба дигар ҷанбаҳои аудит мураккабтар бошад, ин

маънои онро надорад, ки стандартҳоро барои банақшагирии аудит, ҷамъовариҳои далелҳо, таҳлил ва ҳисобот коҳиш ёфтан мумкин аст.

- 1.16 Стандартҳо ва дигар меъёрҳои арзёбӣ низ нақши муҳим доранд. Аслан, ҳар аудит, ҳар он чизе, ки мавҷуд аст, бо ҳар он чизе, ки бояд мавҷуд бошад муқоиса мекунад. Принсипҳои мазкур дар созишнома оид ба стандартҳои аудит миёни аудиторҳое, ки созмонҳоро аудит мегузаронад ва шахсони манфиатдор, ки нисбати иншооти санҷида шаванда ба ҳулосаи адиторон таъя мекунанд, асос мегиранд/меёбанд. Дар соҳаи рушди устувор, ин стандартҳо метавонанд ба созишномаҳои байналмилалӣ ё қонунгузорӣ, қонунҳои миллӣ, стандартҳои фаъолият, ки аз ҷониби аудитор қабул гардидаанд ё қоидаҳо ва амалияҳои маъмулан дар созмонҳои як минтақаи фаъолият асос ёбанд. Ин меъёрҳо бояд бо созмони аудит шаванда аудитор муҳокима карда шаванд ва то ҳадди имкон, аудитор дар созмони аудит шаванда бояд ба меъёрҳои таҳиягардида ё қабулгардида мувофиқат кунад.
- 1.17 Дар Қисми 4 дида мешавад, ки чӣ гуна МОНМ метавонад қобилияти худро дар гузаронидани аудити рушди устувор такмил диҳад. Он пешниҳод менамояд, ки ин равандро ба қадамҳои ҷудоғона тақсим кунад, то МОНМ тавонад гузаришро ба аудити муассири рушди устувор идора намояд.

Эъзоҳ: Луғатномаи истилоҳот дар охири санади мазкур замима гардидааст

2

Рушди устувор дар сатҳи миллӣ ва минтақавӣ

2.1. Қисми 2 шарҳ медиҳад, ки чӣ гуна ҳукуматҳои миллӣ ва минтақавӣ метавонанд стратегияҳо ва сиёсатҳои рушди устуворро истифода баранд ва ин имкониятҳо барои кори МОНМ чӣ фароҳам меоранд. Қисми зиёди он ба ҳукуматҳои миллӣ ва амалҳо дар сатҳи миллӣ баробар татбиқ мешаванд, аммо аксарият ба ҳукуматҳои минтақавӣ ва маҳаллӣ, ки барои ҷамоҳангсозӣ ва идоракунии рушди экологӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии маҳалҳои онҳо масъуланд, дахл доранд.

Стратегияи рушди устувор

Аз замони Саммити Заминаи соли 1992 бисёр ҳукуматҳо Стратегияи миллии рушди устувори худро таҳия кардаанд

2.2. Барномаи рӯзномаи 21 миллатҳоро ташвиқ мекунад, ки стратегияҳои рушди устуворро дар бар гиранд. Бисёре аз ҳукуматҳо инро аллакай кардаанд (нигаред ба, Мисол 3). Ин стратегияҳо ба равиши ягонаи миллӣ ба рушди устувор, муайян намудани самти рушди кишвар ва ноил шудан ба ҳадафҳои муқаррарнамудаи созишномаҳои байналмилалӣ нигаронида шудаанд.

2.3. Сифати стратегияҳо гуногун аст. Баъзеҳо метавонанд тадбирҳои мавҷудаеро, ки ба таври куллӣ таҷдид нашудаанд, нишон диҳанд ё дубора пешниҳод намоянд, аммо стратегияҳои беҳтарин кӯшиш мекунанд, ки пешрафти иқтисодӣ бо тафаккури экологӣ тавассути ҳамгирӣ ва устуворӣ ҷамоҳанг гарданд.

- 2.4. Стратегия одатан зер байён гардидаҳоро дар бар мегиранд:
- Системаи мукаммали стратегия, ҳамоҳангсозӣ, назорат ва ҳисобот оид ба пешрафт
 - Тадбирҳо ва барномаҳои мушаххас, ки ба ҳалли масъалаҳои рушди устувор нигаронида шудаанд, аз қабيلي стратегия ва барномаҳои пешгирии ифлосшавӣ ва назорат; ё он стратегияҳо ва барномаҳое, ки маҳсули тафаккури устувор мебошанд, ба мисли стратегияҳо ва барномаҳои соҳаи нақлиёт.

Мисол 3: Стратегияи миллии рушди устувор дар Канада

Ҳукумати Федералии Канада як Чорчубаи ҳамаҷониба таҳия намуд, ки дар доираи он мақсадҳои рушди устувор ноил хоҳанд гардид. Ин система талаботро барои ҳар як корхонаи хусусӣ интишор кардани стратегияҳои муфассали худро дорад. Ин стратегияҳо бояд ҳадафҳои корхонаҳо ва нақшаи амалиёти онҳоро барои ҳамгиро кардани рушди устувор ба сиёсат, барномаҳо

- 2.5. Агар мандат иҷозат диҳад, МОНМ метавонад чораҳои алоҳидаи сиёсиро ба монанди нақлиёт, об, идоракунӣ, қангалҳо, ки унсурҳои таркибии стратегия мебошанд, мавриди санҷиш қарор диҳад. Инро мо бештар дар Қисми 3 баррасӣ менамоем.
- 2.6. Эҳтимол системаи устувори миллии ба давраҳои идоракунии самаранокии фаъолият асос ёбад (Мисол 4); ин равиш ҳамчун нақша, иҷро кардан, санҷидан ва такмил ошноост/маъруфаст. Давра бо стратегия ва ҳадаф оғоз гардида, аз марҳилаи амали гардидад гузашта, ва бо гузоришдиҳӣ дар бораи натиҷаҳо ва санҷиши онҳо ба анҷом мерасад.

Мисол 4: Давраи идоракунии фаъолиятҳои босамар

Стратегияи устувори рушд бояд чаҳорчӯбҳои ноил шудан ба ҳадафҳо, андозагирии пешрафт, ҳисобот дар бораи натиҷаҳо ва таъмини ҳисоботдиҳиро дар бар гирад

Чунин стратегияҳо ва нақшаҳои шабеҳро дар сатҳи федералӣ ва маҳаллӣ қабул кардан мумкин аст.

2.7. Азбаски ҳукуматҳои минтақавӣ ва маҳаллӣ созишномаҳои байналмилалиро имзо намеkunанд, интизор меравад, ки кори онҳо ин созишномаҳоро такмил хоҳад дод. Тавсияҳо дар боби 28-и рӯзномаи 21 қайд карда шудаанд, ки ҳукуматҳо ва мақомоти маҳаллӣ бояд дар мусоидат намудан ба рушди устувор низ ҷалб карда шаванд. Ин иқдом Рӯзномаи маҳаллии 21 ном дорад ва як механизми муҳими тағирот аст, ки моҳияти он дар шиори "Глобалӣ фикр кунед, дар сатҳи маҳаллӣ амал кунед" ифода гардидааст.

2.8. Рӯзномаи маҳаллии 21 тавсия медиҳад, ки мақомоти маҳаллӣ ба аҳоли оид ба таҳияи нақшаи рушди устувор машварат диҳанд. Азбаски ҳар як нақша хусусияти хоси худро дорад, бо шароити маҳаллӣ ташаккул меёбад, якчанд омилҳоро бояд ба назар гирифт:

- Ин на танҳо як стратегияи ҳифзи муҳити зист аст, балки бояд масъалаҳои иқтисодӣ ва иҷтимоиро низ дар бар гирад
- Раванди таҳияи нақша бояд тамоми ҷомеа ё ҳадди ақал як қисми онро бо истифода аз захираҳои мавҷударо фаро гирад.
- Марҳилаи аввали нақша ҷамъовари иттилоот дар бораи шароити маҳаллӣ ва афзалиятҳо мебошад.
- Дар ниҳоят, барои андозагири кардани пешрафтҳо бояд нишондодҳо муқаррар карда шаванд

Мисол 5: Стратегияи рушди устувори Норвегия

Дар соли 1993, мақомоти маҳаллии ҳукумати Норвегия вазифадор карда шуданд, ки нақшаҳои идоракунии муҳити зист ва захираҳои онҳоро ба нақшаи амал барои асри 21 табдил диҳанд. Як қатор барномаҳои рушд, ки дар заминаи “ислоҳоти маҳаллии ҳифзи муҳити зист пешниҳод шудаанд”. Яке аз барномаҳои калидӣ ба такмил додани василаҳои аз ҷониби ҳукумати маҳаллӣ барои арзёбии таъсир (хусусан таъсири дарозмуддат) ба муҳити зист истифодашаванда нигаронида шудааст. Лоихаи дигар ба беҳтар шудани ҳамкории байни ҳукумати маҳаллӣ ва аҳоли дар масъалаҳои рушди устувор мусоидат менамояд.

Минтақаи гузаронидани аудити рушди устуворӣ МОНМ метавонанд стратегияи пешниҳодгардидаро аз нав дида бароянд

- 2.9. Ҳаҷми аудит оид ба самаранокии стратегияҳои миллӣ ва маҳаллӣ ва рушди устувор хеле васеъ аст. Баъзе соҳаҳои эҳтимолии аудит дар зер дарҷ гардидаанд. Онҳо мувофиқи сарлавҳаҳо мувофиқи модели идоракунии маҳсулот номбар шудаанд (Мисол 4). Дар рӯйхати дар зер овардашуда кӯшиш карда мешавад, ки саволҳои дахлдори аудиториро ба таносуби қулай мувофиқ гардонад, аммо баъзе саволҳо назар ба дигарон ҷавоби мустақимро талаб мекунанд.

Масъалаҳои аудит: стратегияҳои рушди устувор

- Оё ҳукумат стратегия ё нақшае, ки ҳадафҳои онро возеҳ баён мекунад дорад?
- Оё стратегияи мазкур ба вазифаҳои байналмилалӣ ҳукумат муофиқат мекунад?
- Оё стратегияи мазкур воситаҳои сиёсӣ, ки барои ноил гаштан ба ҳадафҳои истифода мешаванд возеҳ муайян менамояд?
- Оё стратегия ва интихоби воситаҳои сиёсӣ ба далелҳои амиқи амалҳои зарурӣ асос ёфтаанд?
- Оё стратегия воқеан том аст ва алоқамандии чораҳои сиёсӣ ва мувозинати, ки бояд дар байни иқтисод, ҷомеа ва муҳити зист ба даст оварда шавад, инъикос мекунад?
- Оё стратегия барои татбиқи худ монеаҳои беруна ва дохилро муқаррар менамояд?
- Оё стратегия вазифаҳо ва мӯҳлатҳоро комилан ба назар мегирад?
- Агар пешниҳодҳои буҷетӣ аз ҷониби МОНМ бодикқат омӯхта шуда бошанд, чӣ қадар буҷаи умумии "рушди устувор" ва чӣ қадар он ба "масъалаҳои сабз" бахшида шудааст?
 - Оё ҳукумат системаи муассири огоҳонидани парлумон дар бораи натиҷаҳои стратегияҳои таҳияшударо таъсис додааст?
- Оё ҳукумат роҳи огоҳ кардани шаҳрвандонро дар бораи стратегияҳои рушди устувор ва натиҷаҳои татбиқи онҳо муайян намудааст?
- Оё ҳукумат ягон системаро барои назорат ва ҷамоҳангсозии фаъолияти ташкилотҳои ғайриҳукуматӣ оид ба масъалаҳои муҳити зист истифода кардааст?

2.10. Гарчанде ки аудити сиёсати давлатро аз рӯи меъёрҳои қатъии аудит душвор мегардонад, пас муваффақ шудан мумкин аст, ки бо ёрии ташкилотҳои давлатӣ рушди устуворро ба фаъолияти ҳаррӯзаии худ ворид кардан имконпазир аст. Бо омӯзиши ташкилотҳои давлатӣ ва муқоисаи онҳо дар сатҳи байналмилалӣ, инчунин бо дигар ташкилотҳои калон, МОНМ метавонад ба қабули қарорҳои ҳукумат бо мақсади муайян ва паҳн кардани таҷрибаҳои беҳтарини стратегияҳои рушди устувор мусоидат намояд.

Мисол 6. Гузориш оид ба хароҷоти муҳити зист дар Норвегия

Соли 1989, ҳукумати Норвегия ба парлумони Норвегия оид ба сиёсати экологӣ ва хароҷоти экологӣ ҳисобот пешниҳод кард. Палатаи ҳисоби Норвегия ин ҳисоботро барои солҳои 1997 ва 1998 баррасӣ кардааст.

Хулосаи мухтасари маблағҳои грантӣ барои ҳифзи муҳити зист воситаи муфид аст. Аммо, бояд як системае вуҷуд дошта бошад, ки ҳисоби дақиқи тамоми хароҷоти давлатро барои ҳифзи муҳити зист таъмин намояд. Санҷиши вазоратҳо нишон дод, ки кумакҳо дурӯст ҳисоб карда нашудаанд. Санҷиш инчунин муайян кард, ки ҳукумат чораҳои ҳифзи муҳити зистро ба «категорияҳои натиҷаҳо» тасниф кардааст (таснифоти мазкур аз тарафи Вазорати ҳифзи муҳити зист истифода мешавад).

Сабаби ин он аст, ки як андоза метавонад ба мақсадҳои гуногуни муҳити зист мувофиқат намояд (ва ҳамзамон ба якчанд «категорияи натиҷа» дар як вақт дохил шавад).

Ба ҳукумат лозим буд, ки тартиботро тавассути таҳияи як ҳуҷҷати нав “Тавсифи вазъи экологӣ ва вазъи муҳити зист дар давлат” такмил диҳад

Вазифаҳо ва нишондиҳандаҳои рушди устувор

Андозагирии фаъолият ва пешрафт самти асосии аудиторҳо хоҳанд буд

2.11. Эҳтимол дур аст, ки стратегияи хуби рушди устувор метавонад ҳадафҳои гуногунро барои ноил шудан ба мақсадҳо ва нишондиҳандаҳои зарурӣ барои оандозагирӣ/чен кардани пешрафт дар ноил шудан ба ин мақсадҳо дар бар гирад ё ба онҳо санадҳои иловагӣ дар бар гиранд, ки дар боло зикр шудаанд (Нигаред ба: Мисол 7). [Эзоҳ: Мо дар ин ҷо калимаи “нишондиҳандаҳо” -ро истифода мебарем, ки ҳам барои нишондиҳандаҳо ва ҳам нишондиҳандаҳои самаранокии кор дахлдоранд. Дар баъзе ҳолатҳо, ҳадафҳо барои иҷрои ӯҳдадорихо аз ҷониби ҳукуматҳои имзокунанда гузошта мешаванд. Нишондиҳандаҳо барои таъмин намудани ҳисоботдиҳии ҳукуматҳо аз рӯи натиҷаҳои ноилгардидаи ҳадафҳои дар пеш гузошташудаи рушди устувор истифода мешаванд. Ҳадафҳо ва нишондиҳандаҳо барои омӯзиши мавзӯи МОНМ муҳим буда метавонанд

Мисол 7: Тарҳрезии нишондиҳандаҳо дар Бритонёи Кабир

Соли 1999, ҳукумати Бритония Нишондиҳандаҳои Миллии Устуворӣ пас аз машварати ҷонибҳои манфиатдор ва таҳқиқоти минбаъда таҷдиди назар кард. Нишондиҳандаҳои «пешсаф» барои таъмин намудани ҳукумат бо назари сифатноки пешрафт ва мусоидат ба огоҳии ҷомеа таъсис дода шудаанд. Ин нишондиҳандаҳо инҳоянд:

- Маҳсулоти умумии Иқтисодӣ / Маҷмуи Маҳсулоти Дохилӣ (ММД)
- Сармоягузорӣ ба дороиҳои давлатӣ, тиҷоратӣ-саноатӣ ва хусусӣ
- Таносуби шумораи аҳолии қобили меҳнат
- Интиҳоби касбӣ дар сини 19 солагӣ
- Давомнокии чашмдошти ҳаёти солим
- Хонаҳои корношоям
- Сатҳи ҷинойткорӣ
- Партовҳои гази гармхонаҳо
- Рӯзҳое, ки сатҳи ифлосшавии ҳаво қобили қабул ё баланд аст
- Ҳаракати роҳ
- Дарёчаҳои обии сифати хуб ва миёна
- Саршумори парандагони ваҳшӣ
- Хонаҳои нав, дар заминҳои қаблан сохта шуда
- Истифодаи такрорӣ ва идора намудани партовҳо

Нишондиҳандаҳои пешсаф бо тавсифи пурраи тақрибан 150 нишондиҳандаҳои дигар, ки дар гурӯҳҳо тақсим шудаанд, дастгирӣ мешаванд. Масалан, ба захираҳои об нишондиҳандаи "Наҳрҳо дорои оби сифтаи хуб ва ё мӯътадил" дохил мешавад, ки аз дигар нишондиҳандаҳои вобастагӣ дорад, барои мисол, миқдори маводи ғизоӣ дар об, эҳтиёҷ ба об ва мавҷудияти он, нарасидани об, миқдори об ва маконҳои истифодашуда ки дар он ҷо об гирифта нигеҳ дошта мешуд. Пешрави ин нишондиҳандаҳо ҳамасола гузориш дода мешавад. Аввалин ҳисобот дар бораи парчамҳои нав моҳи декабри соли 1999 нашр шуда, нигарониҳоро дар бораи зиёд кардани масофаи сафар ва партовҳои маишӣ, сатҳи ҷинойткорӣ, камшавии намудҳои ҳайвонот ва коҳиш ёфтани муҳити зисти онҳо (ҳайвонот) инъикос додааст.

Минтақаи гузаронидани аудит, вазифаҳо ва нишондиҳандаҳои рушди устувор

2.12. Ҳадафҳо ва нишондиҳандаҳо ба МОНМ имкон медиҳанд, ки дар се минтақаи васеъ санҷиш гузаронанд

- Вазифаҳои аудит, ки бояд воқеӣ бошанд ва ба дарки амиқи коре, ки бояд иҷро шавад, асос ёбанд;
- Нишондиҳандаҳои аудиторӣ, ки бояд муносиб ва боэътимод бошанд;
- Санҷиши пешрафти бадастомада дар асоси муқоисаи нишондиҳандаҳо бо ҳадафҳои мувофиқ

Қабл аз оғози баррасии ҳадафҳо ва нишондиҳандаҳо, МОНМ бояд боварӣ ҳосил намояд, ки онҳо барои ҷавоб додан ба саволҳои зарурӣ барои гузаронидани аудит салоҳияти кофӣ дошта бошанд. Ҳангоми баррасии аҳамиятноки ва эътимоднокии ҳадафҳо ва нишондиҳандаҳои МОНМ, меъёрҳои дахлдори аудит бояд таҳия ва истифода шаванд.

Вазифаҳои рушди устувор метавонанд мавзӯи аудит бошанд

2.13. Барои ҳар як нишондиҳанда ҳадафҳо гузоштан муҳим нест; беҳтар мебуд агар сиёсатгузoron ба миқдори ками ҳадафҳои асосӣ тамаркуз карда ва дар байни нишондиҳандаҳо самтҳои дилхоҳро бе гузоштани ҳадафҳо пайдо кунанд. Вазифаҳо метавонанд ба равиши илмӣ асос ёфта, равандҳои дуруст шарҳ дода шаванд. Инро барои муқаррар намудани арзиши устувори муайян истифода бурдан мумкин аст, масалан, нишон медиҳад, ки захираҳои моҳӣ чӣ қадар бояд нигоҳ дошта шаванд. Бо вучуди ин, эҳтимол аст, ки мушкилот ба созишномаҳои байналмилалӣ ё созишҳо, ки на танҳо хоҳиши қавӣ ё самти дилхоҳ барои тағирот мебошанд, мувофиқат кунанд. Ҳадафҳоро барои амалиёти ниҳойӣ ё натиҷаи дилхоҳе муқаррар кардан мумкин аст, ки метавонад ҳавои тоза, масалан амали асосӣ, ба монанди коҳиш додани истифодаи мошин ё чораи ислоҳкунанда бошад: чораҳои пешгирикунанда барои вайронкунандагони ифлосшавӣ ё мили дарё, ки бо санадҳои меъёрии-ҳуқуқӣ ҳифз шудаанд. Ягон меъёрҳои муқарраргардидаи ҳукумат барои ноил шудан ба ҳадафҳои рушди устувор вучуд надоранд. Аммо, дар асоси корҳое, ки МОНМ-и Бритонёи Кабир анҷом додааст, якчанд масъалаҳои асосии аудит вучуд доранд:

Масъалаҳо: Вазифаҳои рушди устувор

МОНМ метавонад ҳатафҳои зеринро, ба таври зерин таҳлил намояд:

- Оё онҳо ҷабҳаҳои асосиро фаро мегиранд;
- Оё ба созишномаи байналмилалӣ мувофиқат менамоянд;
- Оё онҳо бо ҳадафҳо ва нишондиҳандаҳои таҳиякардаи ҳукумат мустақиман алоқаманданд;
- Оё онҳо ба фаҳмиши возеҳ, солим, оқилонаи илмии мушкилот ва сабабҳои онҳо асос ёфтаанд;
- Оё онҳо аз системаи дурусти андозагирии маълумот асос ёфтаанд ва яке аз вазифаҳои ба ҳисоб меравад, ки метавонад, масалан, аз коҳиш додани партовҳои карбон барои 3 фоиз аз сатҳи 1998-ум сол, иборат мебошад;
- Оё онҳо аз нуқтаи назари вақт маҳдуданд, ки марҳилаҳои вазифаҳои дарозмуддатро нишон диҳанд;
- Оё онҳо ба нақшаи андозагирии бо ҳадафҳо асосёфта, ки андозагирии пешрафтро дарбар мегиранд, чанд вақт чен карда мешавад ва кӣ онро чен мекунад;
- Оё онҳо дар доираи иҷтибоҳот дар асоси маълумот муайян гардиданд; масалан, МОНМ метавонист интизор шавад, ки марҳилаи иҷтибоҳоти маълумот бо ҳама гуна ҳисоботи воқеии иқтисодӣ интишор мегардад;
- Оё дар бораи онҳо ба шарикаони асосӣ маълумот медиҳанд;
- Оё онҳо ба нақшаи амалиёт ва захираҳо мувофиқанд;
- Оё дар бораи кори онҳо ҳангоми муқоисаи онҳо бо дигар нишондиҳандаҳо ва ҳадафҳо гузориш дода мешавад, то шаҳрвандон тавонанд фикри худро оид ба иҷрои масъала дар асоси маълумоти кофӣ ба даст оранд

Нишондиҳандаҳои аудит низ метавонанд мувофиқ/мақсаднок бошанд

- 2.14.** Ҳангоми баррасии нишондиҳандаҳои рушди устувор, бисёре аз стандартҳое, ки алақай МОНМ барои чен кардани нишондиҳандаҳо истифода мебаранд, аммо параметрҳои иловагӣ низ бояд ба назар гирифта шаванд. Барои бисёр системаҳои табиӣ, андозагирии/ченкунии пешрафт метавонад кори душвор бошад. Масалан, ба андозагирии моеъҳои ифлоскунанда дар фазо ба макони андозагирӣ/ченкуни, шароити обу ҳаво ва эътимоднокии таҷҳизоти андозагирӣ таъсири назаррас мерасонад. Аён аст, ки агар пешрафт дуруст назорат карда шавад, барои пайгирӣ кардани пешрафт кӯшиши зиёд лозим аст. Дар дигар ҳолатҳо, суръати тағирёбии падидаи омӯхташуда метавонад оромтар бошад, аммо ба ҳар ҳол ғосилаи аз панҷ то даҳ сол муқаррарӣ ҳисобида мешавад. МОНМ-ҳо бояд аз ин масъалаҳои амалӣ ҳангоми санҷиши эътимоднокии системаи андозагирӣ ва нақшаҳои гузоришдиҳӣ, ки аз ҷониби ҳукумат истифода мешаванд, огоҳ бошанд.
- 2.15.** Созмони Ҳамкории Иқтисодӣ ва Рушд (СҲИР) рӯйхати хусусиятҳои матлуби нишондиҳандаҳои рушди устуворро интишор намуд, ки дар навбати худ, метавонад аз ҷониби МОНМ ҳангоми омӯзиши нишондиҳандаҳои миллӣ ба назар гирифта шаванд:

Мисол 8: Тавсияҳои СҲИР оид ба нишондиҳандаҳои рушди устувор

Масъалаҳои аудит: Нишондиҳандаҳои рушди устувор

МОНМ нишондиҳандаҳоро бо таври зайл таҳлил менамояд:

- Оё нишондиҳандаҳо аз ҷиҳати сиёсӣ қобили эътимод ҳастанд, ки ин чунин маъно доранд:
 - Онҳоро шарҳ додан осон аст
 - бо мурури замон тамоюлҳои муайяно таҳия менамояд;
 - Онҳо ба тағирёбии қувваи ҳаракаткунанда воқуниш нишон медиҳанд,
 - онҳо дорои меъёрҳо ва нишондодҳое мебошанд, ки ба воситаи онҳо пешрафтро чен кардан мумкин аст.
- Оё нишондиҳандаҳо аз нуқтаи назари таҳлил асос меёбанд, масалан оё онҳо дар асоси фаҳмиши амиқи рушди устувор асос ёфтаанд.
- Оё нишондиҳандаҳо ченшавандаги ба ҳисоб ҳастанд - яъне новобаста аз соҳти назариявишон қолибанд, агар метриро бо арзиши оқилона барои ҳарачотҳо чен кардан имконнопазир набошад, он бефоида аст.

МОНМ инчунин, ба мисли вазифаҳо ва нишондиҳандаҳо ба пешрафт (раванди рушд) мусоидат менамоянд, матраҳ намоянд.

- 2.16.** Дар ниҳоят, агар ҳадафҳо ва нишондиҳандаҳои ба он вобастагӣдошта муқаррар шаванд ё дар назар дошта шаванд, ки онҳо аз ҷиҳати техникӣ имконпазиранд, пас МОНМ пешрафти онҳоро метавонад бисанҷад.
- 2.17.** Агар ин мӯҳлат гузашта бошад, аудитор метавонад танҳо дар бораи муваффақияти худ шарҳ диҳад. Сипас диққати аудитор метавонад ба сабабҳои иҷро нашудани вазифа, ба арзиш ва самарабахшии сиёсатҳо ҳангоми иҷрои вазифа истифода шавад ё оқибатҳои ғайричашмдошти ин чораҳо нигаронида шавад.
- 2.18.** Агар мӯҳлати муқарраргардида ҳанӯз нарасида бошад, пас аудитор бояд ба ҳалли мушкилоти мушаххас диққат диҳад. Ин истифода кардани концепсия мушкилтар аст, зеро мавқеи охирин ё тамоюли кунунӣ на ҳамеша нишон медиҳанд, ки дар вақти боқимонда ба чӣ ноил шудан лозим аст. Шояд он чиз бошад, ки воситаҳои сиёсат то тамоюли дарозмуддат таъсир накардаанд ва ё тамоюли дигаре низ ҳастанд, ки ба натиҷа таъсир хоҳанд расонид. Шояд МОНМ маҷбур шавад бо изҳороти боэътимоди зерин нукта гузорад: оё мушкилот дар сурати идома додани тамоюли мавҷуда ҳал хоҳанд шуд. Ҳамон тавре ки қаблан муҳокима шуд, МОНМ метавонад сабабҳои пешрафт ё набудани онҳо, барномаҳои бомуваффақияти сиёсати ҳадафманд, оқибатҳои ғайричашмдоштро таҳлил намуда ва корхоро, ки барои ноил шудан ба ҳадаф бояд анҷом шаванд, таҳлил намояд.

Идоракунии сабз ва идоракунии муҳити зист дар корхонаҳо

- 2.19.** Илова ба таҳияи стратегияҳои миллӣ оид ба мусоидат ба рушди устувор дар иқтисодиёт, ҳукуматҳо инчунин метавонанд дар паст кардани таъсири экологии фаъолияти худ кӯмак расонанд. Идоракунии сабз он чизест, ки ҳукумати марказӣ ва маҳаллӣ ба он диққат медиҳанд, ба монанди кам кардани истеъмоли энергия, истеъмоли об ва рушди системаи коркарди партовҳо - ҳамаи инҳо ба кам кардани таъсир ба муҳити зист нигаронида шудаанд. Бо ҷорӣ кардани идоракунии сабз, ҳукумат ба ҳифзи захираҳои барқарорнашаванда мусоидат менамояд ва хароҷотро коҳиш медиҳад.

Системаи идоракунии муҳити зист метавонад ба ташкилотҳо кӯмак намояд, ки ӯҳдадорихои худро дар самти ҳифзи муҳити зист бо роҳи аз ҷиҳати иқтисодӣ самаранок иҷро намоянд.

2.20. Идоракунии сабз аз ҷониби ҳукумат ё бахши хусусӣ метавонад идоракунии муҳити зистро дар корхонаҳо дар бар гирад. Ин системаҳои идоракунӣ ва равандҳои ҳамроҳии онҳо ба он равона шудаанд, ки масъалаҳои тасмимгирии экологӣ ва рушди устувор ҳангоми қабули қарори ҳаррӯза ба назар гирифта шаванд.

2.21. Дар ҷаҳое боварӣ, ки рушди устувор аз идоракунӣ дар сатҳи оммавӣ, лоиҳавӣ ва инфиродӣ вобаста аст. Созмони Байналмилалии Стандартизатсия (СБС) 14000, ки аз ҷониби Созмони байналмилалии стандартизатсия таҳия гардидааст, ба ҳукуматҳо ва ташкилотҳои давлатӣ имкон медиҳад, ки бо назардошти меъёрҳои эътирофшудаи байналмилалӣ ба ҳифзи муҳити зист диққат диҳанд. Ҳадафи СБС 14000 мусоидат намудан ба муносибати умумии идоракунии экологӣ ва баланд бардоштани қобилияти созмонҳо дар самти ба даст овардани оқибатҳои экологӣ мебошад. Ин стандартҳо нисбати ҳамаи намудҳои ташкилотҳо татбиқ мешаванд ва шароити гуногуни ҷуғрофӣ, фарҳангӣ ва иҷтимоӣ доранд. Дар доираи СБС 14000, СБС 14001 стандартҳои идоракунии муҳити зистро дар корхонаҳо дар бар мегирад, ки унсурҳои асосӣ онҳо инҳоянд:

- Сиёсати экологӣ ва зарурати пайгирии ин сиёсат тавассути расидан ба ҳадафҳо ва вазифаҳо;
- Таҳлили ҷанбаҳои экологии равандҳои харид, истеҳсолот ва маҳсулот ва хизматрасонии он.
- Баррасӣ ва тасҳеҳи амалҳо барои назорат, андоза ва сабти фаъолиятҳо, ки метавонад ба муҳити зист ба таври назаррас таъсир расонад.
- Мониторинги иҷроиши идоракунии муҳити зист аз ҷониби роҳбарияти корхона бо мақсади таъмини мутобиқат, мувофиқат ва самарабахшии он
- Концепсияи доимии такмил/рушд.

Мисол 9: Идоракунии экологӣ дар корхонаҳои давлатӣ

МОНМ дар Австрия кӯшиш менамояд, ки идоракунии экологиро дар корхонаҳои давлатӣ, ки ба стандартҳои байналмилалӣ, ба мисли СБС 14001 ё Идоракунии экологӣ ва Схеми идоракунии табиат ва аудити экологӣ (СИТАЭ) мувофиқанд, татбиқ намояд. Дар ҳисоботи МОНМ на танҳо манфиатҳои экологии қорӣ кардани ин система, балки манфиати иқтисодӣ ва ҷаҳири мусбӣ ба ҳавасмандии кормандон низ дарҷ гардидаанд. МОНМ Австрия инчунин усулҳои марбут ба монанди “банақшагирии ҳамгирошудаи захираҳо” ва банақшагирии хароҷотҳои камтаринро дар баҳши энергетика татбиқ менамояд.

Дар Эрон, ширкатҳои зиёди давлатӣ ваколат ба стандарти СБС 14001-ро зери назорати Вазорати оид ба масъалаҳои ҳифзи иҷтимоӣ пайдо карданд. *окружающей среды.*

- 2.22. Илова ба стандарти байналмилалии СБС 14000, дар корхонаҳо стандартҳои минтақавӣ ва милли оид ба идоракунии муҳити зист мавҷуданд, масалан, Нақшаи идоракунии экологии Иттиҳоди Аврупо ё Ассотсиатсияи стандартҳои Канада.

Мисол 10: Идоракунии экологӣ ва дар корхонаҳои кишварҳои Африқои Ҷанубӣ

Ҳукумати Африқои Ҷанубӣ дидгоҳи сиёсии худро дар Ҳуҷҷатҳои Расмӣ оид ба идоракунии муҳити зист дар корхонаҳо-ро таҳия намуд, ки дар натиҷа соли 1998 Санади миллии идоракунии муҳити зист дар корхонаҳо ба тасвиб расид. Санад талаб мекунад, ки корхонаҳои асосӣ нақшаи идоракунии муҳити зистро пешниҳод кунанд ва ҳамасола дар бораи системаи идоракунии муҳити зист ҳисобот диҳанд. Санад инчунин диққати махсусро ба нигоҳ доштани тавозун байни паст кардани сатҳи камбизоатӣ ва рушди устувор ҷалб менамояд.

Минтақаи гузаронидани аудити идоракунии экологӣ дар корхонаҳо

МОНМ метавонад татбиқ ва истифодаи системаи идоракунии муҳити зистро дар корхонаҳо баррасӣ намояд

2.23. Идоракунии муҳити зист дар корхонаҳо як раванди даврии банақшагирӣ, истифода, озмоиш, омӯзиш ва такмили/рушди доимӣ ба ҳисоб меравад. Аз ин рӯ, МОНМ на ба натиҷа ҳангоми гузаронидани аудит бояд ба раванд диққати бештар диҳад. Масъалаҳое, ки МОНМ бояд ҳал кунанд, ин суръати амалисозии ҳукумат дар минтақаи идоракунии муҳити зист дар корхонаҳо, истифодаи дурусти Чорчуба ва аз он сабук кардани аудити системаҳо дар он замон аст.

Масъалаҳои аудит: идоракунии экологӣ дар корхонаҳо

- Идоракунии муҳити зист дар корхонаҳо то чӣ андоза истифода мешавад?
- Оё система ба стандарти байналмилалӣ, ба мисли СБС 14000 ё СИТАЭ аккредитатсия/соҳибваколат гардидааст?
- Схема то чӣ андоза муассир аст?
- Аз аудитҳои ин ҷадвал чӣ омӯхта метавонанд, ки масъалаҳои экологӣ ба раванди банақшагирии кор дар созмон ҳамгиро/якҷоя карда шудаанд?
- Оё ҳамаи ҷанбаҳои ҳифзи муҳити зист аз ҷониби идоракунии экологӣ дар корхонаҳо фаро гирифта шудаанд?

Гузоришдиҳӣ ва масъулияти ҳисоботдиҳӣ оид ба рушди устувор

МОНМ инчунин метавонад сифати гузоришдиҳӣ ва масъулияти ҳисоботдиҳӣ оид ба корҳои анҷомдодашударо таҳлил намояд

2.24. Чорчубаҳои гузоришдиҳӣ, ки аз ҷониби ҳукумат истифода мешаванд, бояд ба таври возеҳ ба даст овардани ҳадафҳои нишон диҳанд. Ба тавр идеалӣ, нишондиҳандаҳои фаъолият бояд якҷоя таҳия карда шаванд ва мунтазам гузориш дода шаванд, то хонанда таъсирро миёни ҳадафҳои гуногун бо ҳам дарк намояд.

2.22. Дар асоси таҷрибаи худ оид ба аудити молиявӣ, МОНМ дар таҳким намудани стандартҳои ҳисоботдиҳӣ нақши муҳим дорад. Омилҳое, ки бо рушди устувор робита доранд, инҳоянд:

- Зарурати боэътимодии бештар дар нишондиҳандаҳои гузоришдиҳӣ аз рӯи

давра;

- Зарурияти гузориш додани фарқиятҳо бо натиҷаҳои интизоршаванда ва ҳамагуна маҳдудиятҳои, ки ба шарҳ ниёз доранд;
- Зарурати ба муҳокимаи қонунгузoron расонидани масъалаҳои махсусан муҳим.

Масъалаҳои аудит: Гузоришдиҳӣ ва масъулияти ҳисоботдиҳӣ

- Оё ҳисобот дар бораи натиҷаҳо сари вақт, дуруст ва дар шакли дастрас пешниҳод гардидааст?
- Оё шахс ё созмоне барои натиҷаҳо масъул аст?
- Санҷиши пешрафт дар ҳалли ҳадафҳои миллӣ аз ҷиҳати шаҳодат медиҳад?
- Оё бозёфтҳо, тавсияҳо ва сабақҳои омӯхташуда дар амал татбиқ карда мешаванд?
- Оё шарҳи дақиқ ва далелҳо барои ҳадафҳои иҷро нагардида ё пешрафти ноқофӣ вуҷуд доранд?

Аҳамияти баҳисобгирии захираҳои табиӣ

2.23. Дар оянда дар ҳалқаи масъулияти ҳисоботдиҳӣ баҳисобгирии захираҳои метавонад муҳим гардад. Баҳисобгирии захираҳои табиӣ аз маълумоти захираҳои табиӣ иборат аст (бо ифодаи захира ва ҷараёни маблағҳо баён гардидааст) ва бояд ҳамчун қисми ҳисоботи умумӣ анҷом дода шавад. Он аксар вақт ба сифати замима ба ҳисобҳои миллӣ гузаронида мешавад. Умуман, баҳисобгирии захираҳои табиӣ ҳамчун воситаи муҳими нишон додани робитаи байни муҳити зист ва иқтисодиёт ҳисобида мешавад.

Мисол 11: МОНМ дар коркарди захираҳои табиӣ дар кишварҳои Африқои Ҷанубӣ ширкат меварзад

Намояндагони МОНМ дар Африқои Ҷанубӣ ба гурӯҳи корӣ шомиланд, ки системаи баҳисобгирии захираҳои табиӣ (СБЗТ) барои Африқои Ҷанубиро таҳия карда истодаанд. МОНМ методологияи истифодаи ин системаро ба захираҳои об таҳия карда истодааст. Пас аз ба итмом расидани системаи мазкур дар якҷанд амалҳои рушди устувор татбиқ карда мешавад.

Баъзе МОНМ метавонанд масъулиятро оид ба аудити баҳисобгирии захираҳои табиӣ ба ўҳда гиранд

2.24. Ҳоло концепсияи баҳисобгирии захираҳои табиӣ дорои дастгирии васеи байналмилалӣ аст. Миёни ташкилотҳои байналмилалӣ, ки бо ин масъала сару кор доранд, СММ, Созмони ҳамкории иқтисодӣ ва рушд (СҲИР) ва Бонки ҷаҳонӣ мебошанд. Гурӯҳи кории аудити муҳити зисти як ҳуҷҷат оид ба баҳисобгирии захираҳои табиӣ таҳия кардааст, ки ба МОНМ роҳнамо мекунанд. Баъзе МОНМ-ҳо метавонанд салоҳияти санҷиш ё шарҳи ин ҳисобҳоро дошта бошанд.

Хулоса

2.25. Дар ин қисмат мо дидем, ки рушди устувор метавонад дар сатҳи милли ва минтақавӣ аз ҳам фарқ кунад ва аз ин рӯ самтҳои, ки дар онҳо МОНМ метавонанд корҳои муфиданд, хеле васеъ мебошанд. Ин самт асосан аз принципҳои ва амалияи рушди устувор, ки аз ҷониби давлат пайгир мешаванд, вобаста аст. Агар ҳукумат стратегия ва системаи андозагирии фаъолият ва механизмҳои гузоришдиҳӣ дар бораи ин натиҷа дошта бошад, кори МОНМ осонтар мегардад. Дар сурати мавҷуд набудани ин амал, МОНМ-ҳо метавонанд худро бо аудити барномаҳои алоҳида маҳдуд кунанд, ки дар боби оянда муҳокима карда мегарданд.

3

Рушди устувор дар сатҳи барнома

Дар ин қисмат мо мебинем, ки чӣ гуна МОНМ метавонад сатҳи барномаро санҷад.

- 3.1 Дар қисми 2 мо стратегияҳоеро, ки ҳукуматҳо метавонанд барои ба даст овардани рушди устувор таҳия намоянд ва имкониятҳои, ки ин стратегияҳо барои МОНМ пешниҳод менамоянд, баррасӣ кардем. Дар ин бахш мо дида мебароем, ки чӣ гуна МОНМ метавонад таъсири рушди устуворро ба стратегияҳо ва барномаҳои интихобшудаи хароҷот таҳқиқ намояд.

Барномаҳои рушди устувор

Рушди устувор дар ба барномаҳои зиёде таъсири худро хоҳад расонид

- 3.2 Стратегияҳои самараноки рушди устувор бояд ба мақсад ва вазифаҳои барномаҳои алоҳида мувофиқат кунанд. Масалан, зарурати паст кардани сатҳи карбон дар фазо метавонад ба таври зайл инъикос гарданд:

- Барпо намудани сатҳи қобили қабули партовҳои газҳои аз мошинҳо;
- Сахттар намудани меъёрҳо барои коҳиш додани сатҳи партовҳои ихроҷгардидаи мошинҳо
- Тадбирҳо оид ба кам кардани истифодаи мошинҳо;
- Шояд як қатор чораҳои дигар.

Ҳамон тавре ки дар Қисми 2 баррасӣ гардид, аксарияти стратегияҳо ва барномаҳои алоҳида дар атрофи концепсия ва масъалаҳои рушди устувор таҳия гардидаанд.

Мисол 12: Идоракунии хоҷагиҳои ҷангал дар Перу

МОНМ дар Перу соли 1998 системаи аудити идоракунии экологиро дар доираи лоиҳаи идоракунии фонди ҷангали Александр фон Гумболдт дар ҷангали милли таҳия намуд. Ҳадаф аз тасдиқи он буд, ки ҷангал аз истисмори кишоварзӣ ҳифз карда мешавад, дастрасии аҳоли ба он маҳдуд аст ва ба тартиб даровардани он ба Созишномаи байналхалқии устувории ҷангали тропикӣ дар соли 2006 дар бораи хоҷагии ҷангал мувофиқат мернамояд. Дар санҷиш вобаста ба ин лоиҳа як қатор мушкилот ошкор гардид:

- Назорати нодурусти ҷангалҳо - лоиҳа захираҳои зарурии инсонӣ ва моддиро техникиро барои назорати самараноки захираҳои ҷангал надоранд.
- Гарчанде ки арзиши мақсадноки таъсири экологӣ пешакӣ муқаррар карда шуда бошад ҳам, бештари барномаҳои экологӣ иҷро карда нашуданд.
- Чил фоизи заминҳои ба лоиҳа додашуда аз ҷониби ҷамоатҳои маҳаллӣ буд, ки ҳадафҳои лоиҳаро дастгирӣ накарданд.
- Барои арзёбии самаранокӣ ва назорати лоиҳаҳои ҷангал меъёрҳои номуносиб буданд.
- Назорати молиявии фурӯши чӯб суст буд.

Барои баъзе барномаҳо рушди устувор хеле меҳим аст

Барномаҳое, ки дар онҳо савдои байни ҳадафҳои иқтисодӣ, экологӣ ва иҷтимоӣ эҳтимолан намоён ва муҳим мебошанд, масалан, сохтмони роҳ, моҳидорӣ, чӯбкорӣ, кумакҳои молии кишоварзӣ ва тавлиди нерӯи барқ. Аммо, масалан, дар дигар барномаҳо, чораҳо оид ба сарфаи барқ, ҳадафҳои иқтисодӣ, экологӣ ва иҷтимоӣ метавонанд мувофиқат намоянд ва зарурати тағйиротро тақвият бахшанд.

Роҳҳои зиёде мавҷуданд, ки ба савдо байни нигарониҳои экологӣ ва ҳадафҳои иҷтимоӣ ноил шудан мумкин аст.

33 Барои баъзе барномаҳо, савдои байни ҳадафҳои иқтисодӣ, экологӣ ва иҷтимоӣ бо ҳадафҳо ва вазифаҳои ҳукумат алоқаманд хоҳад буд. Дар чунин ҳолатҳо, ҳукуматҳо бояд қарор қабул намояд, ки тавассути онҳо созиш ба даст меояд. Масалан:

- Партовҳои ихроҷгардидаи мошинҳо - ҳадафҳои аз ҷониби ҳукумат барои истеҳсолкунандагон муқарраршуда бояд мулоҳизаҳои сиёсиро дар бораи мувозинати нишондиҳандаҳои муҳити зист, хароҷоти иқтисодӣ ба саноат ва истеҳсолкунандагон ва таъсири афзоиши хароҷотҳо ба ҷомеа инъикос намоянд.
- Квотаи моҳидорӣ - муқаррар намудани квотаҳо қарорҳои сиёсиро вобаста ба сатҳи сайд кардани моҳӣ бо назардошти таъсири иқтисодӣ ва иҷтимоӣ ба ҷамоатҳои моҳипарвари маҳаллӣ ва дар асоси маслиҳатҳои илмӣ оид ба истифодаи оқилонаи захираҳои мавҷуда инъикос хоҳад кард.

Мисол 13: Бархурди ҳадафҳои рушди устувор дар ИМА

Дар Иёлоти Муттаҳида, назорати ифлосшавӣ ба назорати партовҳои қубурҳо ва дигар сарчашмаҳои нуқта нигаронида шудааст. Дар натиҷаи ин кӯшишҳо, бисёре аз мушкилоҳоти сифати об, ки ҳанӯз ҳам вуҷуд доранд, танҳо аз сарчашмаҳои аз пароканда ва ноқилҳои ҷойгиршуда дар хоҷагиҳо ва доманакӯҳҳо ба миён меоянд.

Аммо, барои ҳалли мушкилот бо ин сарчашмаҳои ифлоскунӣ, бояд ба таври қонунӣ ба он гурӯҳҳои аҳолии, ки ҳеҷ гоҳ аз назорати ифлосшавӣ мурочиат накардаанд, пардохти қонунӣ лозим аст. Ин ба иқтисодиёт таъсири назаррас мерасонад ва масъалаҳои адолатро ба миён меорад.

Вазъият инчунин бо гузориши Идораи Умумии Аудит дар моҳи март соли 2000 "Сифати об: қарорҳои асосии Агентии ҳифзи муҳити зист ва давлат бо маҳдудияти ғайримунтазам ва нопурра маҳдуд карда шуд", ки истифодаи аксари маълумоти барои қабули қарорҳои танзимкунандаро оид ба ин шакли ифлосшавӣ зери шубҳа қарор дод.

34 Барои дигар барномаҳо, қарорҳо метавонанд аз ҷониби шахсони мансабдор мунтазам қабул карда шаванд, Масалан:

- Дар режими санҷиш оид ба танзими ифлосшавии саноатӣ аз инспекторҳо талаб карда мешавад, ки мувозинатро дар байни таъсири партовҳои зараровар ба муҳити зист ва қобилияти саноат барои чораҳои коҳиш додани ифлосшавӣ бояд пардохт намояд.
- Лоихаҳои асосӣ/давомнок/доимӣ, ба монанди сохтмони роҳ, ҳамеша таъсири назарраси иқтисодӣ, экологӣ ва иҷтимоӣ доранд, ки ба таври дақиқ бодикқат омӯхтан зарур аст. Пеш аз қабули қарор масъулият ба зиммаи шахсони мансабдор гузошта мешавад, ки тамоми таъсироти марбута арзёбӣ ва ба инобат гирифта шаванд.

Барои пайдо кардани чунин тасмимҳо ва созишҳо мансабдорон метавонанд усулҳои мураккабтар ё камтар мураккабро барои муқоисаи як ҷанба ба паҳлӯи дигар истифода баранд. Ин дар мисоли 18 ба таври муфассал баён гардидааст.

Имкониятҳо барои гузаронидани аудит дар сатҳи барнома

Минтақаи барномаҳои аудитӣ васеъ мебошанд; ҳуҷҷати мазкур ба саволҳои калидии аудитор тамарқуз кардааст

35 Минтақаи барномаҳои аудитӣ калон аст. Дар доираи ин ҳуҷҷат пешниҳод кардани ҳама имконот ғайриимкон аст; Мисол 2, доираи васеи барномаҳоро тасвир менамод, ки онҳоро аз нуқтаи назари рушди устувор метавон баррасӣ кард. Аммо, як қатор омилҳо вучуд доранд, ки онҳоро ҳангоми интиҳоб, маҳдуд ва тарҳрезии аудитҳои устуворӣ ба назар гирифтани зарур аст.

Интиҳоби мавзӯ барои аудит

36 Интиҳоби аудит аз муносибати МОНМ ба интиҳоби барномаи васеи аудиторӣ вобаста аст. Дар аксар ҳолатҳо, аудите, ки ба идеяи рушди устувор нигаронида шудааст, бояд дар барномаи МОНМ бо дигар субъектҳои аудит рақобат намояд. Аз ин рӯ, мавзӯи тафтишшаванда ба аудит пешниҳод гардад, манфиатҳои муштарак пешниҳод намояд, ба масъалаҳои моддӣ ҷиддӣ муносибат намояд ва бояд бо истифода аз захираҳои мавҷуда корҳоро сари вақт анҷом диҳад.

37 Аҳамияти мавзӯ метавонад на танҳо дар шакли пулӣ, балки дар натиҷаи барнома низ инъикос ёбад. Масалан, сиёсати назорати ифлосшавӣ воситаҳои мухталифи сиёсатро дар бар мегирад, ба монанди ҳавасмандгардонии иқтисодӣ, таҳқиқот ва омӯзиш, маърақаҳои маърифатӣ-давлатӣ ва агентҳои танзимкунанда барои литсензиякунӣ, санҷиш ва таъқиби шахсони масъул. Ин ҳатман пули зиёди давлатро талаб нанамояд, аммо таъсири чунин сиёсат метавонад бузург бошад.

38 Барои баъзе аудитҳо, созмонҳоеро муайян кардан зарур аст, ки барои нигоҳдорӣ ва истифодаи устувори захираҳо барои афзалият додани самтҳои аудиторӣ муҳиманд. МОНМ-и Перу инро дар ҷараёни аудити захираҳои табиӣ тавассути таҳияи шабакаи функцияҳо/амалҳои асосӣ ва фаъолияти ширкатҳои давлатӣ дар ин соҳа ва истифодаи ин нишондиҳандаҳо барои интиҳоби муассисаҳои, ки баҳодиҳии

муфассалро талаб менамоянд, анҷом дод.

МОНМ бояд интихобӣ бошанд ва ба барномаҳои асосӣ тамаркуз намоянд

- 39 Усули МОНМ набояд аз равандҳое, ки одатан МОНМ дар интихоби мавзӯҳо барои аудити фаъолият истифода мекунанд, фарқ кунад. Аммо, дар интихоби мавзӯ, МОНМ метавонад ба назар гирифтани иртиботро байни барномаҳои алоҳида ва стратегияи умумии ҳукуматро баррасӣ намояд. Саволҳои маъмулие, ки дар ин ҳолат пайдо мешаванд, дар зер оварда шудаанд. Ин саволҳо ҳатман асоси аудитро ташкил намедиханд, аммо ба МОНМ дар фаҳмидани саҳми барномаҳо ва стратегияҳои алоҳида ва муайян намудани камбудҳои эҳтимолӣ кӯмак мерасонанд.

Интихоби барномаҳо барои аудит

- Оё байни ҳадафҳои стратегӣ ва стратегияҳои алоҳида робита вучуд дорад?
- Оё маълум аст, ки кадом барномаҳо метавонанд ба ҳадафҳои стратегӣ ноил шаванд ва кӣ барои татбиқи онҳо масъул аст?
- Оё барнома ба ҳадаф мувофиқат мекунанд?
- Оё ҳукумат қонунҳои худро риоя мекунанд ва ўҳдадорҳои худро мутобиқи созишномаҳои байналмилалии баимзорасида иҷро менамояд?

ТБМОНМ аллакай роҳнамой оид ба фаъолияти аудиториро аз нуқтаи назари экологӣ рӯи даст дорад

- 3.10 Гурӯҳи кории аудити экологии ТБМОНМ ҳуҷҷатеро таҳти унвони "Дастур оид ба гузаронидани аудит аз нуқтаи назари муҳити зист" интишор намуд, ки барои таваҷҷӯҳи минбаъдаи кормандони МОНМ таваҷҷӯҳи зиёд зоҳир мекунанд. Қисми зиёди ҳуҷҷат ба концепсияи рушди устувор нигаронида роиба дорад.

3.11 Умуман, МОНМ метавонад масъалаҳои зеринро баррасӣ намоянд:

- Идоракунии сабз: истифодаи самараноки энергия, хариди банақшагирифташуда, истифодаи об ва дигар захираҳои табиӣ дар мақомоти давлатӣ. Мисол 14 идоракунии коммуналро нишон медиҳад.
- Барномаҳои экологӣ, аз ҷумла самаранокии техникаи ворид кардани мулоҳизаҳои экологӣ дар қабули қарорҳои ҳаррӯза, масалан, дар

ҳифзи обхезӣ, идоракунии об ва назорати ифлосшавӣ.

- Барномаҳое, ки ҳадафҳои васеи иқтисодӣ ва иҷтимоӣ бо дурнамои экологӣ, аз ҷумла барномаҳое, ки ба пешгирии таназзули иқтисодии маҳаллӣ, истифодаи дубораи заминҳои бекорхобида ва ё корношоям ё дастгирии ҷомаҳои маҳаллӣ мувофиқат менамояд, ҷавобгӯ мебошанд. Нигаред ба Мисол 15.

Мисол 14: Вазорати Мудофиаи Британиаи Кабир – идоракунии хизматрасониҳои коммуналӣ

Вазорати дифоаи Британиаи Кабир барои нерӯи барқ, газ, об ва беҳдошт дар як сол тақрибан 180 миллион фунт сарф мекунад. Соли 1997, Идораи Миллии Ҳисобот оид ба пасандозҳо тавассути идораи коммуналӣ ҳисобот нашр кард.

Ҳисобот роҳҳои сарфачӯии энергияро муайян намуд. Баъзе аз онҳо тадбирҳои оддӣ буданд, ки хароҷот ё сармоягузори камро талаб менамоянд, масалан, ташкили термостатҳо ва омӯзонидани кормандони сарфакорона сарфаи энергия. Баъзеҳо дар зарфи аз як сол музд мегиранд (масалан, насби термостатҳо, таймерҳо ва системаҳои назоратӣ). Дигарон сармоягузориҳо талаб менамоянд, аммо пас аз се сол ба пасандоз табдил меёбанд (масалан, дастгоҳҳои каммасрафи барқ).

Мисол 15: Рушди замин дар Британияи Кабир

То моҳи апрели соли 1999, агентии давлатии Британияи Кабир бо номи "Шарикӣ/ҳамкориҳои англисӣ" маъруф буда, барои истифодаи дубораи заминҳо ва иншоотҳои корношоям, ҳолӣ ва ғайримаъмулӣ масъул буда, барои лоиҳаҳои барқарорсозии ҷисмонӣ дар ҳамкорӣ бо дигар ташкилотҳои давлатӣ ва хусусӣ дастгирии молиявӣ мекард. Аз ин рӯ, интизор мерафт, ки ин агентӣ дар барқароркунии иқтисодӣ, экологӣ ва иҷтимоии минтақаҳои ниёзманд нақши муҳим хоҳад дошт.

Соли 1999 Идораи Миллии Аудит ҳисоботро дар бораи кори шарикӣ англисӣ, барои дастгирии барқарорсозии маҳаллӣ дар шаш минтақаи ҷуғрофӣ нашр намуд. Дар якҷоягӣ бо боздиди саҳроӣ ва таҳлили маълумот, гурӯҳи таҳқиқот андешаҳои шарикони шарик ва шарикони агентиро дар ҷомеаи маҳаллӣ бо мақсади кӯмак расонидан дар арзёбии самаранокии агентӣ дар барқарорсозӣ тавсия дод.

Ҳисобот зарурати муқаррар намудани ҳадафҳо ва вазифаҳои мушаххас, ҷорӣ намудани системаи арзёбии дарозмуддати самаранокии нақшаҳои барқарорсозӣ ва ташкили системаи дақиқтари сабти натиҷаҳо ро қайд намуд.

3.12 Илова ба дастурҳои дар боло зикргардида, вебсайти Гурӯҳи кории аудити муҳити зисти ТБМОНМ (www.environmental-auditing.org) маҳзан/базаи маълумотҳои ҳисоботҳои аудитро аз доираи васеи масъалаҳои муҳити зист, ки аз МОНМ дар саросари ҷаҳон гирифта шудааст, дар бар мегирад.

Муайянсозии минтақаи гузарондан ва ташкил намудани аудити рушди устувор

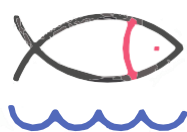
Аудити рушди устувор барои аудиторон якчанд масъалаҳои душворро ба бор меорад.

3.13 МОНМ метавонанд ҳамон як минтақаи фаъолият ва ҳамон як ташкилоти тадқиқотиро дар аксари барномаҳо татбиқ менамоянд, ки онҳо дар аудити дигар соҳаҳо истифода хоҳанд гардид. Аммо, рушди устувор инчунин барои аудитор баъзе мушкилотро пеш меорад. Дар ин қисмат масъалаҳои баррасӣ мешаванд, ки метавонанд ба ин минтақаи аудит муносиб бошанд.

Эҳтимол барномаҳое, ки ба раванди рушди устувор мусоидат менамоянд бисёр ташкилотҳо, ки якҷоя кор мекунанд, ҷалб карда мешаванд

- 3.14 Барномаҳое, ки ҳадафҳои рушди устуворро пайгирӣ меанмоянд, аксари вақт амалиёти ҳамоҳангшудаи як қатор ташкилотҳои давлатӣ ва хусусиро талаб мекунанд. МОНМ-ҳоро лозим меоянд, ки пеш аз фарогирии баррасии ин ҳамкорӣ, бодикқат омӯхта шаванд. Мисоли 16 як қатор масъалаҳоро нишон медиҳад, ки метавонанд ба идоракунии системаи дарёҳо, инчунин ташкилотҳои гуногун ва мушкилоте, ки МОНМ метавонанд бархурд кунанд, нишон дода шаванд.

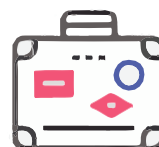
Мисол 16: Дастёби ба рушди устувор, саъю талошҳои якҷояи созмонҳои зиёдеро талаб менамояд.

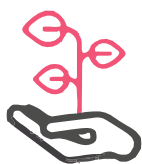
Моҳидорӣ

Об нигоҳдорӣ

Туризм

Кишоварзӣ

Таҳвил(и) (коло)

Муҳофизат обхезӣ

Гуногунии Биологӣ

Назорат аз рӯи ифлосшавии муҳити зист

Назорати сифати об

Идоракунии устувори як системаи дарёӣ ҳамкориӣ бисёр созмонҳоро дар доираи васеи масъалаҳо тақозо менамояд

3.15 . Ҳангоми муайян кардани миқёси баррасӣ, МОИМ бояд қарор тасмим бигирад, ки оё он ба омӯзиши кори ин созмонҳо сазовор аст ё на. Чунин санҷишҳо, дар сурати дуруст татбиқ кардани онҳо, метавонанд барои ба даст овардани самаранокӣ имкониятҳои бештар фароҳам оранд. Аммо, МОИМ бояд ба назар гиранд, ки оё онҳо барои анҷом додани ин кордророи малака ва захираҳо ҳастанд ва оё дигар аудиторҳо бо онҳо ҳамкорӣ кардан мехоҳанд. Дар баъзе ҳолатҳо, МОИМ мехоҳанд аудитҳоро дар кишварҳои гуногун муқоиса намояд.

Мисол 17: Таъсиси минтақавӣ омӯзиши рушди устувор

Ҳангоми таъсиси минтақавӣ таҳсил барои рушди устувор, БДА қарор қабул карда метавонад:

- Тамиркуз ба як ташкилот. Масалан, аудит метавонад масъалаҳои зеринро ҳал намояд, ба монанди идоракунии сабз, яъне, истифодаи самаранокӣ энергия, хариди банақшагирифта, истифодаи об ва дигар захираҳои табиӣ дар мақомотҳои давлатӣ.
- Таваҷҷӯҳ ба як қатор созмонҳое, ки дар ҳудуди гуногуни минтақавӣ ва ташкилӣ фаъолият мекунанд. Барои ин, МОИМ бояд бо дигар аудиторҳои маҳаллӣ дар сатҳи миллӣ ё минтақавӣ ҳамкорӣ кунад, масалан, гузаронидани аудити муҳофизати обҳезӣ, танзими сифати об ва назорати ифлосшавӣ.
- Фаъолияти амалро бо таҷрибаи дигар кишварҳо ва таҷрибаи бахши хусусӣ муқоиса намояд. МОИМ метавонад бо дигар мақомоти МОИМ дар аудити муштарак ё мувофиқагардида кору фаъолият намояд. Гурӯҳи кории аудити муҳити зисти ТБМОИМ буклети "Чӣ гуна МОИМ-ҳо метавонанд аудиториро дар асоси созишномаҳои байналмилалӣ экологӣ иҷро намоянд" нашр кардааст, ки дар он роҳнамой оид ба гузаронидани аудити муштарак ё ҳамоҳангшуда оварда шудааст.

Тағйиротҳои методологӣ

МОНМҳо бояд муайян кунанд, ки чӣ гуна онҳо метавонанд дар самти дарёфт кардани савдо байни ҳадафҳои иқтисодӣ, экологӣ ва иҷтимоӣ зиндагӣ кунанд

3.16 Концепсияи рушди устувор барои МОНМ мушкилоти нави методологӣ ва таҳлилӣ эҷод менамояд. Қарори калидии таҳияи нақшаи тадқиқот он аст, ки чӣ гуна МОНМ метавонист ва бояд дар дарёфти созиш миёни ҳадафҳои иқтисодӣ, экологӣ ва иҷтимоӣ бошад.

3.17. МОНМ-ҳое, ки чунин аудитҳоро ба нақша мегиранд, мумкин аст маълумоти зеринро пайдо намоянд:

- Оё робитаи байни масъалаҳои иқтисодӣ, экологӣ ва иҷтимоиро метавон таҳлил кард.
- оё МОНМ метавонад қобилияти ҳадафҳои сиёсиро зери шубҳа қарор диҳад, ки аз доираи салоҳияти онҳо берун аст.
- Оё ӯ барои гузаронидани таҳқиқоти густарда маълумот ва таҷрибаи кофӣ дорад?

Дар баъзе соҳаҳои фаъолият робитаро дидан ғайриимкон аст ва методология метавонад мураккаб бошад

3.18. МОНМ бояд аз тадқиқот ва музокирот канорагирӣ кунанд, ки ба осонӣ арзёбӣ ва таҳлил карда намешавад. Ин боиси он шуда метавонад, ки МОНМ ба мубоҳисаҳои баҳсноки сиёсӣ мубаддал шавад. Таъсири мутақобилаи маҷмӯи омилҳои иқтисодӣ, экологӣ ва иҷтимоӣ, ки моҳияти рушди устуворро ташкил медиҳанд, ба осонӣ таҳлил карда намешавад, то ба МОНМ барои пурра омӯхтани савдо ё тавозуни байни ин се омил мусоидат намояд. Бар хилофи қарорҳои тозаи молиявӣ, ки онро таҳлили хароҷот ва фоидаро коҳиш медиҳад, ҳеч роҳе барои баҳодиҳии ин амалҳо вучуд надорад. Аммо, дар сатҳи ҳукумат, созишҳо дар заминаи сиёсӣ бароварда мешаванд. Ғайр аз он, ба ҳукумат лозим меояд, ки арзёбиҳои техникӣ муфассалро истифода баранд; инчунин, баҳодиҳӣ метавонад миқдори назарраси субъективиро дар бар гирад (нигаред ба Мисоли 18). МОНМ метавонад ин арзёбиҳои техникӣ ё субъективиро

номувофиқ арзёбӣ кунад. Ба ҷои ин, БДА бояд ҳадафҳо ва дурнамоеро, ки ҳукумат тасдиқ кардааст ё мувозинатеро, ки барои ноил шудан ба он мекӯшад, баррасӣ намояд.

Мисол 18: Усулҳои таҳлилі барои омезиши ҷанбаҳои иқтисодӣ, экологӣ ва иҷтимоӣ

- Арзёбии таъсир ба муҳити атроф як роҳи баҳодиҳии он, ки чӣ гуна сиёсат, нақша ё амал ба муҳити зист таъсир мерасонад. Азбаски ин арзёбӣ дар марҳилаи аввали раванди қабули қарорҳо гузаронида шудааст, ин маънои онро дорад, ки масъалаҳои экологӣ бо масъалаҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ ҷамъоя/дар як сатҳ мебошанд.
- Таҳлили даромаднокии хароҷоти иҷтимоӣ - муқоисаи расмии хароҷот ва фоида (дар асоси соли якуми ҳисоботӣ) -и лоиҳаи пешниҳодшуда. Гарчанде ки дар як схема ҷойгир кардани арзиши пулии хароҷот ва фоидаи иҷтимоӣ аз ҷиҳати назариявӣ имконпазир буда, дар амал ба даст овардани арзиши объективӣ, ки дар миқёси умум қабул карда мешаванд, мушкил аст.
- Усули бисёрҷонибаи/бисёрқарата баҳисобгирии муҳосибӣ усули ворид кардани мулоҳизаҳои иҷтимоӣ ва экологӣ ба банақшагириӣ мебошад. Ин ҷабҳаҳои гуногуни масъалаҳои инфиродӣ ва умумиро дар бар мегиранд, ки ба арзиши пулии хароҷоти иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва экологӣ ва манфиатҳои ин масъала таъсир мерасонанд.
- Арзиши давраи ҳаёт - Муассисаҳои давлатӣ метавонанд барои баровардани қарор аз ҷисоби истифодаи давраҳои ҳаёти худ истифода баранд. Ҳисоб кардани ин хароҷот, тавре ки аз номаш бармеояд, тамоми хароҷотро бо хариди мол, аз ҷумла хароҷоти амалиётӣ ва хароҷотҳои алоқаманд бо харидро дарбар мегирад. Барои баъзе амалиётҳо, аз қабиле равандҳои истеҳсолӣ, ки ба таври назаррас ифлос мешаванд, муайян намудани масъалаи хароҷот метавонад ба қарор оид ба идомаи кор таъсири назаррас расонад.
- Маҳаки устувор - такрорӣ аз назари илм муайянгардида ва маъмулан қабулшудаи миқёси мутлақи натиҷаҳои экологӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ, масалан, сатҳи устувори гирифтани об (яъне истифодаи истеъмом ва сифати пайваста нигоҳ доштани об).
- Усули беҳтарини дастрас ба хароҷоти зиёдотӣ (BATNEEC) - Ин истилоҳ як раванди физикӣ ё технологияро (одатан саноатӣ) муайян менемояд, ки ҳадафи он маҳдудкунии баровардани ифлоскунандаҳо ба як миёна (ҳаво, об, замин) бидуни хароҷоти маҳдуд аст. Санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ метавонанд истифодаи онҳоро пешбинӣ намоянд; онҳо инчунин метавонанд шахсони мансабдорро ҳангоми қабули қарорҳо масалан, ҳангоми бастанӣ хароҷоти иқтисодӣ ва экологии танзими ифлосшавии саноатии муҳити зист роҳнамоӣ намоянд.
- Варианти аз ҷиҳати экологӣ беҳтарин қобили татбиқ ин равандест, ки бар асоси сатҳи партовҳои ифлоскунанда дар зиёда аз як муҳит, аз як қатор амалҳои имконпазир то интиҳоб, ки зарари камтарин меорад ё ба муҳити зист манфиати бештар меорад; инчунин аз ҷониби BATNEEC барои ҳар як миёна (ҳаво, об, замин) насб карда шудааст.

Аммо робита бо дигар соҳаҳо метавонад иттилооти нави беназирро ошкор кунад.

3.17 Ғайр аз ин шартҳо, баъзе мавридҳо мавҷуданд, ки омӯхтани ин савҳҳо барои омӯхтани манфиатҳои афзоянда, ки аз таҳқиқот ба даст меоянд, заруранд. Масалан, танзими ифлосшавӣ, ҳифзи моҳипарварӣ ва идоракунии хоҷагии ҷангалро таҳлил кардан мумкин аст. Ҳангоми омӯзиши раванди бақайдгирӣ, таъсири стратегияҳои гуногуни бақайдгирӣ ба чизҳои зеринро моделсозӣ кардан мумкин аст:

- Тавозун байни нигоҳдории навъи дарахтон ва гуногунии биологӣ;
- Таносуби заминҳои қорами партофташуда;
- Таъсир ба даромади имконпазир ва шуғли аҳоли.

Мисол 19: Ифлос намудани ҳаво дар шимол-шарқи Аврупо

Соли 1999, бо эътироф намудани робитаи байни барномаҳои миллии пешгирии ифлосшавии ҳаво, хадамоти миллии аудити Ҷумҳурии Чехия, Литва ва Лаҳистон санҷишҳои мувозӣ/муштарак гузарониданд.

Ҳадафи ин санҷишҳо муайян намуданд ки оё ҳукуматҳо созишномаҳои дуҷониба ва байналмилалиро, ки онҳо баста шудаанд, риоя мекунанд. Аудит тафтиш кард, ки маблағҳои экологӣ ва дигар шаклҳои кӯмак ба барномаҳои пешгирии ифлосшавӣ чӣ гуна истифода мешаванд. Мақсади навбатӣ аз санҷиши мунтазамии ҳисобҳо ва ситонидани ҷаримаҳо барои зиёд шудани партовҳои зарарнок буд. Хулосаи умумӣ оид ба натиҷаҳои аудит соли 2000 нашр гардид

3.18 Омӯзиши мавзӯ дар доираи дурнамои васеъ оид ба рушди устувор маънои онро надорад, ки МОНМ-ҳо бояд тамоми робитаҳои байни масъалаҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва экологиро дар як тадқиқот омӯзанд. Ин гуна тадқиқот аз қобилияти таҳлилӣ ва захираҳои аксари МОНМ иборат буда наметавонад. Барои бисёре аз МОНМ, чунин аудит эҳтимолан мушкилоти таҳлилӣ ва методологиро ба вуҷуд меорад. Аммо, баъзе аз МОНМ-ҳо дар тадқиқот равиши экологиро истифода мебаранд, ки асосан бо масъалаҳои иқтисодӣ алоқаманданд ва ё баръакс, ё ҷанбаҳои иҷтимоӣ эҳтимол илова карда шаванд. Натиҷа метавонад гузоришҳои бештар асоснок бошанд, ки дараҷаи ба даст овардани рушди устуворро қайд/баён менамояд.

Мисол 20: Созиш дар ба даст овардани рушди устувор дар Африқои Ҷанубӣ

МОНМ дар Кишварҳои Африқои Ҷанубӣ захираҳои оби нӯшокӣ ва таъмини обро тафтиш менамод. Дар ин ҳолат, масъалаҳои иҷтимоӣ ва экологӣ бо ҳам алоқаманданд, зеро аҳолии обро бевосита аз муҳити атроф мегирад. Бо мурури замон, ин ба баҳсҳои сиёсӣ оид ба ҳамгироии масъалаҳои иҷтимоӣ ва экологӣ ва муқовимати чашмрас ба аудит аз қониби яке аз тарафҳои муҳофиза оварда расонид. Ин нишон дод, ки ба аудити рушди устувор ва ҳатто таъсири имконпазири аудит бидуни шарҳи мустақими тасмимгирии сиёсӣ, имконпазир аст.

Мисол 21: Аудити экологӣ ва мероси миллии дар Перу

Ба наздикӣ МОНМ-и Перу як қатор аудити мероси экологӣ ва миллиро баргузор кард. Ин санҷиши Боғи Миллии Ману, ҳавзаи Кӯли Титикака ва шаҳри муқаддаси таърихии Мачу Пиччуро дар бар мегирифт. Онҳо мафҳуми сохта шудани робитаҳои навро дар байни рушди устувор ва мероси фарҳангӣ омӯхтанд. Озмоиши кӯли Титикака ҳифз ва рушди устувори захираҳои табииро бо мероси фарҳангии гурӯҳҳои алоҳидаи мардуми Перу пайваст намуд.

Хулоса

3.19 Барои тасдиқи барномаҳои рушди устувор имкониятҳои зиёд мавҷуданд. Мушкилот дар натиҷаи мураккаб гардидани ҳадафҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва экологӣ ва шумораи зиёди созмонҳои иштироккунанда ба вуҷуд меоянд. Мушкилоти методологӣ инчунин аз сабаби навоарӣ ва субъективии баъзе техникаҳо метавонанд ба миён оянд. Аммо, дар ин қисмат мисолҳо оварда шудаанд, ки имкон медиҳанд, ки санҷиши мақсадноки ҷанбаҳои мухталифи рушди устувор баргузор карда шавад. Чизи аз ҳама муҳимро фаҳмидан ин аст, ки МОНМ набояд кӯшиш кунад, аудиторие ташкил намояд, ки он масъалаҳои зиёдеро дар бар гирад ё таҳлили методҳоро талаб менамояд.

4

Рушди иқтидорӣ МОНМ

Дар ин қисмат мо шаш қадамро баррасӣ менамоем, ки МОНМ-ҳо метавонанд барои рушди иқтидори худ дар ин соҳа биандешанд

- 4.1 Аудити рушди устувор мушкилоти МОНМ-ро мушкилоти концептуалӣ ва методологӣ пеш меорад. Ҳамчунон, ки дар Қисми 3 баррасӣ гардидааст, бисёр МОНМ аллакай барномаҳои экологиро таҳия намудаанд ва ба сӯи рушди устувор ҳаракат доранд. Ба зудӣ омӯзиши масъалаҳои, ки марзҳои ташкилиро убур мекунанд ва ё омӯзиши робитаҳои байни масъалаҳои иқтисодӣ, экологӣ ва иҷтимоӣ ба вуқӯъ мепайвандад. Дар ин бахш, мо қадамҳои мебинем, ки МОНМ барои рушди иқтидори худ дар ин соҳа метавонад биандешад.
- 4.2 Мисол 22 шарҳи шаш марҳиларо пешниҳод менамояд, ки МОНМ метавонанд барои рушди қобилияти худ дар гузаронидани аудити экологӣ ё устуворӣ биандешанд. Онҳо бояд тавозуни дурустро нигоҳ доранд. Муҳим ин аст, ки МОНМ равишҳои пайдарпайи дар Қисми мазкур зикршударо пайгирӣ кунанд. Инчунин татбиқ ва иҷрои тамоми расмиёти зарурӣ дар ҳар марҳилаи рушди ин соҳа муҳим аст. Воситаи беҳтарини рушди амали хуб таҷрибаи аудит ба ҳисоб меравад.

Мисол 22: Қадамҳои калидии МОНМ бояд барои гузаронидани аудити экологӣ ва рушди устувор гузаранд

МОНМ-ҳо бояд қудрати худро барои тадриҷан гузаронидани аудити рушди устувор рушд диҳанд.

Қадами аввал: Тасдиқи мандат

Дар аксари ҳолатҳо, МОНМ ваколат дорад, ки ҷанбаҳои рушди устуворро омӯзад

- 4.3 МОНМ бояд ваколати худро аз нав дида барояд, ва муайян намояд, ки оё он барои гузаронидани аудити устувор ваколатдор аст ё не. Дар аксари ҳолатҳо, МОНМ, ки дорои ваколати омӯзиши иқтисодӣ, самаранокӣ ва маҳсулноқӣ мебошанд, ваколати баррасии ҷанбаҳои рушди устуворро доранд.

- 4.4 Нуқтаи оғози аксарияти МОНМ ин фаҳмиши возеҳ дар бораи рушди устувор ва шарҳи мавқеи ҳукумат дар бораи рушди устувор хоҳад буд. Барои аксарияти МОНМ, ҳадафҳои сиёсӣ асоси андозагирии фаъолият мебошанд.

Қадами дуюм: Рушди стратегия

Марҳилаи навбатӣ таҳияи стратегияи рӯзномаи рушди устувор мебошад

Қадами навбатӣ таҳияи стратегияи татбиқи барномаи рушди устувор мебошад. Барои ин, МОНМ бояд ба худ саволҳои зеринро диҳад:

- Ҳадафҳои аудити пойдорӣ кадомҳоянд?
 - Самтҳои асосии аудити рушди устувор кадомҳоянд?
 - Кадом масъалаҳо ба аудити рушди устувор хосанд?
 - Муносибат нисбати ин масъалаҳо чӣ гуна бояд бошад?
 - Оё дар МОНМ тағироти ташкилӣ лозиманд?
 - Оё МОНМ, салоҳияти зарурӣ доранд, оё онҳо бояд аз берун пуштибонӣ чӯянд ё салоҳияти худро рушд диҳанд?
 - Бо аудиторҳои қонунии муқарраршуда кадом робитаҳо бояд эҷод карда шаванд?
- 4.5 Тамаркуз ба рушди устувор байни МОНМ-ҳо хеле фарқ мекунад. Стратегияҳои, ки ҳар як МОНМ қабул карда метавонад, аз якҷанд омилҳо вобаста хоҳад буд, аз ҷумла аҳамияти мавзӯ дар қонунгузорӣ ва сатҳи ҳукумат; Таҷрибаи МОНМ; ва захираҳо барои ин намуди кор дастрасанд.

Мисол 24: Масъул барои рушди устувор ва экология, Канада

Моҳи июли соли 1996 Парлумони Канада мавқеи навро таъсис дод: Масъул барои рушди устувор ва муҳити зист. Тибқи қонун, ин шахс аз номи Аудитори генералӣ ӯҳдадор аст, ки ҳар сол ба парламент оид ба муҳити зист ва дигар ҷанбаҳои рушди устувор ҳисобот диҳад. Якчанд қонунгузориҳои дахлдор дар Замимаи А оварда шудаанд. Гурӯҳи вижа аз Дафтари Дабири кулл барои кӯмак ба масъулин оид ба устуворӣ ва муҳити зист таъин шудааст.

Мисол 23: Идоракунии ҳамгирошудаи (муштарак) зироатҳо дар Ӯрдун

Ӯрдун бо сабаби ифлосшавии обҳои зеризаминӣ ва хок аз тарфи заҳрхимикатҳо (пестисидҳо) ба мушкилоти ҷиддӣ дучор шуд. Заҳрхимикат ба саломатии кормандон ва истеъмолкунандагон таҳдид мекарданд. Аз ин рӯ, ҳукумати Ӯрдун дар соли 1998 лоиҳаро барои ҷорӣ кардани усулҳои нави идоракунии зироат таҳия намуд. Ҳадаф аз кӯмак расонидан ба заминдорон коҳиш додани хароҷот, коҳиш додани хатари истеъмолкунандагон ва мутобиқат ба стандартҳои байналмилалӣ боқимондаи пестисидҳо дар содироти хӯроқворӣ буд.

МОНМ-и Ӯрдун муайян намуд, ки дар натиҷаи ин барнома шумораи хоҷагиҳои фермерӣ, ки аз низоми нави зироаткорӣ истифода мебаранд, ба таври назаррас афзоиш ёфтааст. Бо коҳиши миқдори пеститсидҳо, даромади деҳқонон ба таври назаррас афзоиш ёфт. Умуман, ҳиссаи маҳсулоти кишоварзии Ӯрдун бо ин роҳ хеле афзудааст.

- 4.6 МОНМ метавонад дар бораи якҷоя кардани аудити устуворӣ ҳамчун як қисми барномаи асосии худ ва субъектҳои интихобшудаи аудиторӣ, ки ҷузъи барномаҳои муқаррарии давлатӣ ба ҳисоб намераванд, қарор қабул кунад. Дар дигар ҳолатҳо, МОНМ метавонад дар бораи таъсиси гурӯҳҳои махсус дар ин соҳа қарор қабул кунад. Дар Дафтари аудитори генералии Канада, Ҳукумат як масъулро барои устуворӣ ва муҳити зист таъин кардааст ва дар назди Парлумони Канада барои устуворӣ вазифаҳои мушаххас гузоштааст (Мисол 24).

Қадами сеюм: Рушди иқтидор ва такмили салоҳиятнокии МОНМ

МОНМ-ҳо бояд захираҳои мавҷуда ва усули нави аудитро истифода баранд, ки ба стратегия ва салоҳияти умумӣ мувофиқ бошанд.

- 4.7 МОНМ бояд захираҳо ва усули аудити ба онҳо дастрасро истифода баранд, ки ба стратегия ва салоҳияти умумии он мувофиқат намоянд. Тавре ки дар ҳуҷҷат нишон дода шудааст, аудити пойдор бо сабаби доираи васеи масъалаҳои мураккаби таҳлилӣ ва методологӣ метавонад ноком шавад (МИСОЛ 25)

Барномаи аудити рушди устувор метавонад аудити намудҳои гуногун ва андозаро дар бар гирад.

МОНМ доираи васеи мавзӯҳои аудитӣ дар робита бо захираҳои табиӣ ва доираи тадқиқоро дорост.

4.8 Чӣ қадаре, ки МОНМ бошад, итминон дорад, ки онҳо метавонанд масъалаҳои душворро ҳаллу ҷасл намоянд, бештар барои санҷидани самаранокии амали ҳукумат кӯшиши бештар ба харҷ дода мешавад. Дар ин ҳолат, МОНМ бояд бипурсад, ки оё методологияҳои мавҷуда барои гузаронидани аудитҳо мувофиқанд ё на. Қалби мутахассисон барои кор (ё киро кардани онҳо ё истифодаи мушовирони беруна) аз ҳолатҳои муайян вобаста аст. Илова бар ин, МОНМ метавонад ба барномаҳои таълимиаш таҷдиди назар кунад. Тамос бо дигар аудиторҳои маҳаллӣ ё байналмилалӣ тавонмандии МОНМ-ро барои аудити ҷанбаҳои мураккаби рушди устувор метавонад афзун намояд (Чорҷӯби 26).

Мисол 26: Ташаббуси рӯ-ба-рушди ТБМОНМ

Каждый регион выказал интерес к участию в опросе и к оценке экологического аудита. Большинство ВОФК поддержали увеличение сотрудничества с Рабочими группами по экологическому аудиту в рамках IDI с целью передать результаты на оперативный уровень, развивая учебную подготовку.

Ҳадафи Ташаббуси рӯ-ба-рушди ТБМОНМ (IDI) кумак ба кишварҳои рӯ-ба-инкишоф дар ҳалли қудрати онҳо ва ҳалли масъалаҳои пайдошудаи аудиторӣ тавассути омӯзиш, мубодилаи иттилоот ва дастгирии техникӣ мебошад.

Дар доираи таҳияи нақшаи нави стратегии IDI дар солҳои 2001-2006, Палатаи ҳисоби Норвегия моҳи декабри соли 1999 дар ҳафт минтақаи ТБМОНМ тадқиқот гузаронид. 144 МОНМ барои арзёбии аҳамияти панҷ минтақаи барномаи ояндаи IDI даъват шудаанд.

4.9 МОНМ-и Канада чанде пеш доираи фаъолияти худро барои ворид кардани аудити ба бештар кардани фаъолияти мақомоти давлатӣ нигаронидашуда вусъат бахшид. Масалан, МОНМ-ҳо бо ташаббуси баланд бардоштани қобилияти экологӣ ва ворид намудани он ба қабули қарорҳо кор бурда истодаанд. Лоиха Ҳисоботи рушди устувор номида мешавад. Яке аз ҳадафҳои лоихаи мазкур эҷоди як модели ҷараёни қабули қарорҳо мебошад, ки онҳоро дар барномаҳои аудити рушди

устувор истифода бурдан мумкин аст. Барои нигоҳ доштани истиқлолият, МОНМ бояд боварӣ ҳосил намояд, ки аъзоёни гурӯҳҳои рушди қобилият натиҷаҳои санҷишро, ки ба Парлумон пешниҳод карда шудаанд, тафтиш намекунанд.

Қадами чорум: Гузаронидани аудит

4.9. Аудити рушди устувор чор марҳилаи аудити стандартӣ: банақшагири, ҷамъовари маълумот дар соҳа, ҳисоботдиҳӣ ва пайгири тақозо менамояд

4.10 Стандартҳои гузаронидани аудити рушди устувор бояд аз дигар аудитҳо фарқ накунанд. Аудити рушди устувор риояи чор марҳилаи стандартии аудиторио талаб менамояд: банақшагири, ҷамъовари саҳро, ҳисобот ва пайгири. Ҳадафҳои асосӣ боқӣ хоҳанд монд: муайян намудани рушд, баланд бардоштани ҳисоботдиҳӣ ва истифодаи таҷрибаҳои беҳтарин.

4.11 Муваффақияти аудит аз баъзе ҷанбаҳои асосии идоракуни вобаста аст:

- Оё шахси масъули он вучуд дорад?
- Оё банақшагири тақсимои марҳилаҳо, ченакҳои иҷро, ҳадафҳо ва натиҷаҳои интизоршударо дар бар мегирад?
- Оё ташкилот барои қабули ин масъулият салоҳияти зарурӣ дорад?
- Оё ташкилотҳое, ки якҷоя кор мекунанд, ҳамкорӣ мекунанд?
- Оё масъулият дақиқ муайян шудааст? Оё ҳисобот дақиқ, дуруст, саривақтӣ ва дар шакли дастрас тартиб дода шудааст ва натиҷаҳоро дар бар мегирад?
- Оё системаи чен кардани натиҷаҳои мувофиқ бо ҳадафҳо ва вазифаҳо вучуд дорад?
- Оё иттилооти зарурӣ барои қабули қарорҳои оқилона истифода мешаванд?
- Оё созмон системаи мувофиқе барои арзёбии самаранокии амали андешидашуда дорад ва агар ин тавр бошад, натиҷаҳо чӣ гунаанд?

Пример 27: Ҳифзи ҷангалҳои миллии Индонезия

Индонезия як қатор лоиҳаҳоро барои ҳифзи ҷангалҳои миллии оғоз намудааст. Ҳадафҳои асосии ин лоиҳаҳо нигоҳ доштани зебоии табиӣ ва ҳифзи ҳайвонот ва растаниҳои маҳалли мебошанд. Он якчанд минтақаҳои муҳофизатшавандаро аз қабилҳои мамнӯъгоҳҳо, мамнӯъгоҳҳои табиӣ, боғи миллии ва ҷангалҳои муҳофизатшаванда таъмин менамояд.

МОНМ-и Индонезия ин лоиҳаҳоро шарҳ доданд. Ба фикри онҳо, онҳо вазифаҳои возеҳдоранд ва онҳо иҷрои амалҳои муайяно дар бар мегиранд. Банақшагирӣ муайян кардани арзиши захираҳои инсонӣ ва моддиро фаро мегирад. Аммо, дар баробари ин монеаҳо дар табиқи ин лоиҳа низ қайд карда шуданд:

- Ихтилоф байни мансабдорони давлатӣ, амал дар доираи қонунгузориҳои миллии ва маҳалли аз ҷониби аҳоли, ки қонунҳои урфии маҳаллиро дастгирӣ менамояд.
- Набудани назорати дуруст оид ба буридани ҷангал.
- Ғайриқонунӣ ба дигар кишварҳо баровардани растаниҳо ва ҳайвонот.
- Воридот аз дигар кишварҳо аз маҳсулоти биотехнологӣ, ки наботот ва ҳайвоноти маҳаллиро нест мекунад.

Қадами шашум: МОНМ бояд аз таҷрибаҳои худ дарс гирад ва аз дигарон манфиат бардорад

Мубодилаи таҷриба (ивази таҷриба) бо дигар МОНМ барои мубодилаи афкор ва пешрафт кӯмак мекунад

4.12 Барои беҳтар намудани ин соҳаи динамикӣ, мисли аудити рушди устувор, ҳамеша имконият вучуд дорад. Мубодилаи таҷриба бо дигар МОНМ-ҳо барои мубодилаи афкор ва пешрафт кӯмак менамояд. Дар бисёр қисматҳои ҷаҳон, аъзоёни ТБМОНМ гурӯҳҳои минтақавии омӯзиши экологиро таъсис доданд. Ин гурӯҳҳо инчунин метавонанд оид ба масъалаҳои рушди устувор кор кунанд. Агар лозим бошад, тренингҳо гузаронидан мумкин аст, масалан дар сатҳи минтақавӣ. Таҳияи пойгоҳи додаҳо барои шинохтан ва мубодилаи донишҳои махсус метавонад кӯмак намояд. Истифодаи вебсайти гурӯҳи корӣ (www.environmental-auditing.org) метавонад ба МОНМ дар мубодилаи афкор кӯмак намояд.

Мисол 28: Гурӯҳҳои кории минтақавӣ оид ба аудити

экологӣ

Яке аз роҳҳои омӯзиши таҷрибаи дигар МОИМ ин дастрасӣ ба Гурӯҳҳои аудити минтақавии экологӣ мебошад. Дар доираи ТБМОИМ ҳафт ташкилоти минтақавии институтҳои олии аудити (МОИМ) мавҷуданд: МОИМ-ҳои Африқо (AFROSAI), МОИМ-ҳои кишварҳои арабӣ (ARABOSAI), МОИМ-ҳои Осиё (AZOSAI), МОИМ-ҳои Кариб (CAROSAI), МОИМ-ҳои Аврупо (EUROSAI), МОИМ-ҳои Амрикои Лотинӣ ва Кариб (OLASEFS) ва Уқёнуси Ором (SAVE).

Гурӯҳи кории аудити экологии ТБМОИМ стратегияи ҳамкорӣ бо МОИМ минтақавиро таҳия намудааст. Дар шаш аз ҳафт минтақаи МОИМ гурӯҳи кории аудити экологӣ таъсис дода шудааст. Ҳадаф аз гурӯҳҳои кории минтақавӣ мусоидат ба ҷалби кормандони МОИМ дар аудити байналмилалӣ экологӣ дар минтақа ва табодули таҷриба дар ин самт мебошад. Ҳар як гурӯҳи минтақавӣ ба як кишвари ҳамроҳанг гузошта шудааст. Масалан, дар МОИМ-ҳои Аврупо (EUROSAI) Лаҳистон, координатор аст ва вазифаҳои зеринро иҷро менамояд:

- Ташаббус гирифтани бо ҷалби МОИМ-ҳои аврупоӣ ба Гурӯҳи корӣ ва зиёд кардани шумораи аъзои МОИМ дар байни кишварҳои Аврупои Марказӣ ва Шарқӣ.
- Паҳн кардани ҳуҷҷатҳо, роҳнамо, стандартҳо, усулҳо ва усули аудити экологӣ.
- Мубодилаи иттилоот ва таҷриба дар аудити экологӣ.
- Оғози аудитҳо дар қисматҳои гуногуни Аврупо.
- Мусоидат ба паҳнкунии иттилоот дар бораи фаъолияти Гурӯҳи корӣ
- Бо раиси Гурӯҳи кории аудити муҳити зисти ТБМОИМ ва тобеъонаш пайваста ҳамкорӣ намудан

Барои гирифтани маълумоти иловагӣ дар бораи фаъолияти гурӯҳи кории минтақавӣ нигаред ба сомонаи интернетии www.environment-auditing.org ва истиноди гурӯҳи кории минтақаро пеш гиред

Қадами шашум: Тасир расонидан

Ба монанди дигар намудҳои аудити иҷроӣ, МОНМ бояд риояи тавсияҳоро назорат кунад ва оқибатҳои аудитро пайгирӣ намояд.

- 4.13 Савол равшан аст: "Оё мо таъсире дорем, аммо муҳимтар аз он, оё мо таъсиреро дорем, ки дар ҳақиқат меҳоҷем дошта бошем?" Ба монанди дигар санҷишҳои иҷро, МОНМ бояд мунтазам тавсияҳои худро риоя намояд ва таъсири аудитро қайд намояд.
- 4.14 Аудити ҳамаҷониба ё иҷрои фаъолият танҳо дар он сурат муфид буда метавонад, ки натиҷаҳо ба омма маълум бошанд. Иртиботи боэътимод ва гузоришдиҳии пайваста калиди муваффақият ба ҳисоб мераванд, зеро МОНМ бояд муносибати худро бо васоити ахбори омма, кумитаҳои қонунгузорӣ, маъмурияти давлатӣ ва ҷомеа ба назар гиранд. Аз ҳарвақта, фаҳмидан хеле муҳим аст, ки оё формати гузориш ба дарки дуруст ва пинҳон кардани иттилоот мусоид менамояд.
- 4.15 Замимаи А намунаеро нишон медиҳад, ки чӣ тавр ҳукумати Канада тавассути кори қонунии МОНМ-ҳо ба баланд бардоштани масъулияти экологӣ оғоз намудааст. Ин бахш масъулиятҳои МОНМ-и Канада ва агентҳои федералиро мутобиқи қонунгузориҳои кишвар нишон медиҳад.

Хулоса

- 4.16 Рушди устувор барои татбиқи ғояҳо ва усулҳои МОНМ-ҳо мушкилоти нав эҷод менамоянд. Дар ин қисмат, мо тахмин кардем, ки агар ин равандро ба якҷанд марҳила тақсим кунем ва таҷрибаи дигар МОНМ-ро ба назар гирем, масалан дар сайти Гурӯҳи корӣ оид ба аудити экологӣ (www.environment-auditing.org), пас ин мушкилотро бартараф кардан мумкин аст.

Замима А: Иқтибосҳо аз Низомномаи аудитори генералӣ (Канада)

Самаранокии захираҳо (Аудити натиҷа)

7. (2) Дар ҳар як маърузаи худ, Аудитори генералӣ мувофиқи зербанди (1) бояд ба ҳар чизе ки муҳим мешуморад ё ба таваҷҷӯҳи Палатаи адлия диққат диҳад, аз ҷумла дар ҳама ҳолатҳое, ки ӯ мушоҳида кардааст:

- с) харҷ кардани маблағ барои мақсадҳои ғайр аз мақсадҳое, ки Парлумон таъин кардааст;
- е) тартиби ғайриқаноатбахши андозагирӣ ва ҳисоботдиҳӣ ба самарабахшии барномаҳое, ки дар онҳо ин тартиб истифода шудааст;
- ф) бидуни назардошти таъсири экологии ин партовҳо дар заминаи рушди устувор, барбод додани пул.

15.1 (1) Мудирӣ кулл мутобиқи Қонуни шуғли хизматчиёни давлатӣ масъулиятеро барои устуворӣ ва муҳити зист таъин мекунад, ки мустақиман ба аудитори генералӣ ҳисобот медиҳад. (2) Масъул будан барои устуворӣ ва муҳити зист ба аудитори генерал дар иҷрои вазифаҳои худ тибқи ин низом дар робита бо муҳити зист ва рушди устувор мусоидат менамояд.

Рушди устувор

21.1 Ҳадафи корманди Рушди Устувор ва Муҳити зист назорат ва ҳисоботдиҳӣ дар бораи пешрафти Департаменти Гурӯҳи 1 оид ба Рушди Устувор - концепсияи доимо ташаккулёбанда дар асоси ҳамгироии ҷанбаҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва экологӣ мебошад, ки тавассути онҳо мункин аст, ки натиҷаҳои зерин ба даст овард:

- а) Ҳамгироии экологӣ ва иқтисодиёт,
- б) Ҳифзи саломатии Канадагиҳо.
- с) Муҳофизати экосистемаҳо,
- д) риояи ўҳдадорихои байналмилалӣ,
- е) холисона,
- ф) Муносибати ҳамаҷонибаи банақшагирӣ ва қабули қарорҳо бо назардошти хароҷоти экологӣ ва табиӣ барои барномаҳои гуногуни иқтисодӣ ва хароҷоти

иқтисодии барномаҳои гуногун, ки ба экология ва захираҳои табиӣ нигаронида шудаанд.

h) Пешгирии ифлосшавӣ,

i) эҳтиром ба табиат ва эҳтиёҷоти наслҳои оянда.

23. (1) Масъули будан барои рушди устувор ва муҳити зист бояд ҳама тартиботро, ки ба андешаи ӯ, барои назорат зарур аст, анҷом диҳад:

а) Дараҷаи татбиқи шӯъбаҳои категорияи якуми ҳадафҳо ва нақшаҳо, стратегияҳои рушди устувор, ки мутобиқи боби 24, ба Палатаи Иттиҳод пешниҳод карда мешаванд

б) Ҷавоби вазирон мувофиқи қисмати 22(3). Ҷавобҳои
министров согласно подразделу 22(3).

(2) Масъул будан барои рушди устувор ва муҳити зист аз номи Аудитори генералӣ ҳар сол ба Палатаи Амон ҳисоботҳоеро пешниҳод менамояд, ки вай таваҷҷӯҳи Палатаро нисбати масъалаҳои экологӣ ва дигар ҷанбаҳои рушди устувор сазовор ҳисобад, аз ҷумла:

а) Дараҷаи иҷроиш аз ҷониби шӯъбаҳои категорияи якуми ҳадафҳо ва нақшаҳо, стратегияҳои рушди устувор, ки мувофиқи бахш 24 ба Палатаи Иттиҳод пешниҳод карда мешаванд,

(3) Гузориши зербахшии (2) бояд ба Раиси Палатаи Поёни пешниҳод карда шавад, ки дар тӯли понздаҳ рӯзи дигар бояд ин гузоришро ба Палатаи вақти нишаст пас аз он ки Раиси он онро қабул кардааст, пешниҳод намояд.

24. (1) Каждый министр, ответственный за определенный департамент первой категории, должен проследить за подготовкой данным департаментом стратегии устойчивого развития и представлением данной стратегии перед Палатой общин

24. (1) Ҳар як вазир барои шӯъбаи мушаххаси категорияи аввал бояд омода намудани стратегияи рушди устуворро аз ҷониби ин шӯъба ва пешниҳоди ин стратегия ба Палатаи Иттиҳодия назорат намояд.

а) Пас аз ду соли эҳтибор пайдо кардани зербахш (аз декабри соли 1997).

Эзоҳ: Бахши 7. (2) (f), 15.1, 21.1, 23. (1) ва 24. (1) натиҷаи ислоҳот ба Низомномаи генералии аудитор мебошанд. Ин тағйирот моҳи декабри соли 1995 эътибор пайдо кард.

Луғатномаи истилоҳот

Барномаи рӯзномаи барои асри 21 - унвони як санади байналмиллалист, ки дар нишасти сатҳи болои «Планетаи Замин» соли 1992 дар Рио-де-Жанейро қабул гардидааст. Нақшаи амал, ки аз ҷониби ҳукуматҳои 178 кишвар қабул гардидааст, чунин менависад: "Давлатҳо қарор доданд, ки шарикӣ нави ҷаҳонӣ таъсис диҳанд. Ин шарикӣ аз ҳамаи давлатҳо талаб менамояд, ки рушди устуворро ҳамчун яке аз масъалаҳои афзалиятноки барномаи ҷомеаи ҷаҳонӣ қабул кунанд." Барнома барои асри 21 ҳуҷҷати васеъест, ки бисёр паҳлӯҳои соҳаи рушди устуворро фаро мегирад.

Усулҳои беҳтарини дастрас бидуни хароҷоти зиёдати (BATNEEC) - Ин истилоҳ як раванди физикӣ ё технологияро (одатан саноатӣ) муайян менамояд, ки ҳадафи он маҳдудкунии баровардани ифлоскунандаҳо ба як муҳити ягона (ҳаво, об, замин) бидуни арзиши азим мебошад. Санадҳои меъёри ҳуқуқӣ метавонанд истифодаи онҳоро пешбинӣ намоянд; онҳо инчунин метавонанд шахсони мансабдорро ҳангоми қабули қарорҳо масалан, ҳангоми бастанӣ хароҷоти иқтисодӣ ва экологии танзими ифлосшавии саноатии муҳити зист роҳнамоӣ кунанд.

Варианти аз ҷиҳати экологӣ беҳтарин қобили татбиқ ин равандест, ки бар асоси сатҳи партовҳои ифлоскунанда дар зиёда аз як муҳит, аз як қатор амалҳои имконпазир то интихобе, ки зарари камтарин меорад ё ба муҳити зист манфиати бештар меорад, интихоб карда мешавад, инчунин аз ҷониби BATNEEC барои ҳар як муҳит (ҳаво, об, замин) насб кард мешавнд.

Конвенсия оид ба гуногунии биологӣ - Дар Саммити соли 1992, дар нишасти сатҳи боло аз ҷониби 174 кишвар ба имзо расидааст, ин Конвенсия ба давлатҳоро ӯҳдадор менамояд, ки намудҳои растаниҳо ва ҳайвонотро тавассути нигоҳдории муҳити зист ва дигар воситаҳо муҳофизат намоянд. Инчунин дар соли 1973 Конвенсия дар бораи тиҷорати байналмилалӣ намудҳои олами ҳайвоноти ваҳшӣ ва флора (CITES) қабул гардид.

Саммити «Планетаи Замин» Конфронси Созмони Милали Муттаҳид оид ба муҳити зист ва рушд ба ҳисоб меравад, ки соли 1992 дар Рио-де-Жанейро баргузор гардид. Ин конфронс як марҳилаи муҳим дар дастовардҳои ҷаҳон дар ҳалли мушкилоти глобалӣ гардид. Дар натиҷа, 105 кишвар Эъломияи Рио-ро имзо намуданд.

Баҳисобгирии захираҳои муҳити зист - Таъсис, андозагирӣ ва тақсимои хароҷоти экологӣ, дохилӣ ва / ё хориҷӣ/беруна, бо мақсади пешниҳоди иттилоот ба муштариёни дохилӣ ё хориҷӣ (Манбаъ: "Усули баҳисобгирии умумии хароҷот дар муҳити зист", Институти муҳосибони Канада, 1992)

Арзёбии таъсири ба муҳити зист як муносибати муназзам барои арзёбии таъсир ба муҳити зисти сиёсатҳо, нақшаҳо ва амалҳо мебошад.

Идоракунии экологӣ дар корхонаҳо (инчунин системаи идоракунии муҳити зист) як қисми системаи идоракунии маҷмӯӣ мебошад. Диққати асосӣ ба сохтори ташкилӣ, банақшагирӣ, таъйини масъулиятҳо, амалияҳо, фаъолиятҳо, тартибот ва захираҳо барои татбиқ ва нигоҳдории фаъолиятҳои ҳифзи муҳити зист равона карда шудааст. (Манбаъ: Созмони байналмилалӣ стандартизатсия)

Ҳадафи экологӣ ин як ҳадафи умумии муҳити зист мебошад, ки аз ҷониби созмон таъсис дода шудааст, ки аз сиёсати экологии он бармеояд ва дар сурати имконпазир ҳисоб карда мешавад. (Сарчашма: GOSTR ISO 14031)

Нишондиҳандаи фаъолияти экологӣ шакли мушаххаси пешниҳоди иттилоот дар бораи вазъи муҳити зисти ташкилот (Сарчашма: ГОСТ СБС 14031) ҳисобида мешавад.

Ҳадафи муҳити зист талаботи муфассал аст, ки ба қадри имкон миқдорӣ дода мешавад, барои ташкилот ё қисмҳои он ва аз ҳадафҳои экологӣ бармеояд. (Сарчашма: GOSTR ISO 14031)

Нақшаи мукаммали идоракунии экологӣ ва аудити Иттиҳоди Аврупо (EMAS) - рӯйхати пурраи стандартҳои идоракунии муҳити зист, ки аз ҷониби Комиссияи Аврупо таҳия шудааст; системаҳои идоракунии муҳити зист, аудитҳо, баҳодиҳии кор, нишонаҳо, пешгӯиҳои давраи ҳаёт ва стандартҳои маҳсулотро фаро мегирад. Нақшаи мукаммали мазкур (EMAS) метавонад алтернатива ё илова ба ГОСТ ISO 14000 гардад.

Идоракунии сабз - Баъзе ҳукуматҳои марказӣ дар якҷоягӣ бо ҳукуматҳои минтақавӣ кӯшишҳои босамар барои "сабз гардонидани" кори онҳо ҷиҳати саҳм гузоштан дар стратегияи миллӣ ва инчунин барои корхонаҳо ва шахсони воқеӣ барои пайравӣ ба раҳбарии ҳукумат ҳавасманд менамояд. Ташаббус ба сарфаи энергия, аз ҷумла онҳое, ки дар биноҳои ҳукуматӣ ва кам кардани партовҳо машғуланд, тамаркуз мекунад.

Баҳсобирии ҷанбаҳои экологӣ аз ҷониби ҳукумат, «ҳукумати сабз» ташаббусҳоест, ки масъалаҳои муҳити зистро дар миқёси васеъ ҳал менамояд.

Масалан, аз мақомоти давлатӣ талаб карда мешавад, ки лоиҳаҳои сохтмони роҳро аз нуқтаи назари экологӣ арзёбӣ намоянд.

Стандарти СБС 14000 рӯйхати пурраи стандартҳост, ки талаботро ба системаи идоракунии муҳити атроф муқаррар намуда, аз ҷониби Ташкилоти байналхалқии стандартонӣ таҳия шудаанд. Он системаҳои идоракунии муҳити зист, аудит, арзёбии сифати кор, нишонаҳо, арзёбии давраи ҳаёт ва стандартҳои истеҳсолиро фаро мегирад.

Протоколи Киото як протоколест, ки аз ҷониби 166 давлати ҷаҳон ба имзо расидааст ва тибқи он кишварҳо ӯҳдадор шудаанд, ки барномаҳои миллии оид ба маҳдуд кардани партобҳои газҳо, ки боиси гармхонаҳо мешаванд, таҳия намояд.

Баҳисобгирии харачоҳои давраи корбарӣ - кӯшиши дар бар гирифтани ҳама хароҷотҳои вобаста ба таъмини мол, аз ҷумла хароҷот барои нигоҳдорӣ ва ихтиёрдорӣ. Барои баъзе амалиётҳо, аз қабيلي равандҳои истеҳсоли, ки дар навбати худ ифлосшавии назаррасро талаб менамоянд, хароҷотҳои барои корҳои тозакунии метавонанд ба қарори идома додани раванд таъсири назаррас расонанд.

Барномаи маҳаллӣ барои асри 21 - Боби 28-и барномаи асри 21 эътироф менамояд, ки мушкилот ва роҳҳои ҳалли онҳо дар шароити маҳаллӣ реша доранд. Ҳадаф аз он иборат буд, ки то соли 1996 аксарияти ҳукуматҳои маҳаллӣ барои ба мувофиқа расонидани барномаи асри 21 бояд расмиёти мулоҳизаро гузаронанд ва ба ин васила дар татбиқи стратегияи миллии рушди устувор саҳм гузоранд.

Усули бисёрҷонибаи баррасии ҳисобҳо методест, ки мулоҳизаҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва экологиро барои банақшагирии минбаъда дар бар мегирад. Ин усул, ба ҷои инъикос кардани хароҷот ва манфиатҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва экологӣ бо арзиши пулӣ, ҷанбаҳои мухталифи масъалаҳоро алоҳида ва ба таври мувозӣ баррасӣ мекунад (Манбаъ: Комиссар оид ба муҳити зист ва рушди устувор, Канада)

Баҳисобгирии захираҳои табиӣ маҷмӯи таркиби системаи нишондиҳандаҳои баҳисобгирии маълумоти марбут ба захираҳои табиӣ мебошад, тамоми диққати махсус ба моддаҳои ҳисоботҳои тавозун, маълумот дар бораи захираҳои ибтидоӣ ва ниҳони захираҳои гуногуни табиӣ ва гардиши маблағҳое, ки арзиши мавқеи тавозунро зиёд ва коҳиш медиҳанд.

Меъёрҳо ва нишондиҳандаҳои фаъолият нишондиҳандаҳои одилона, ченшаванда ва муайяншаванда мебошанд, ки тавассути онҳо мақомотҳои идоракунандаи ҳукумат ва ҳукуматҳо пешрафтро дар самти ноил гаштан ба ҳадафҳои рушди устувор чен карда метавонанд. Дар баъзе ҳуҷҷатҳо, истилоҳи

“меъёрҳо” ба нишондиҳандаҳои мустақим ишора мекунанд, дар ҳоле ки “нишондиҳандаҳо” нишондиҳандаҳои ғайримустақим мебошанд. Аммо, дар ин ҳуҷҷат мо мафҳуми “нишондиҳандаҳо” -ро истифода мебарем, ки ҳар ду мафҳумро тавсиф менамоянд.

Эъломияи Рио дар бораи муҳити зист - Эъломияи Рио 27 принсипро дар бар мегирад. 105 давлат ин Созишномаро дар бораи онҳо ба тасвиб расонидааст, ки шартҳои асосии ноил шудан ба рушди устувор мебошад.

Таҳлили даромаднокии хараҷотҳои иҷтимоӣ - усули муқаррарии муқоисаи хараҷот ва даромад (даромадноки) дар шакли пулӣ барои лоиҳаи пешниҳодшуда. Хараҷот ва даромад ба нишондиҳандаҳои заминавии солана мутобиқ карда мешаванд ва бештар дар шакли арзиши ҷорӣ холис ё таносуби хараҷот ба даромад ифода карда мешаванд.

Арзёбии ҳамаҷонибаи экологӣ як раванди систематикӣ, фаъолона ба ҳодидҳои таъсироти экологии сиёсат, нақша ё барномаи пешниҳодшуда мебошад, ки ин гуна таъсирҳо дар марҳилаи барвақти қабули қарорҳои дахлдор дар баробари масъалаҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ қабул карда мешаванд (Манбаъ: Тадқиқоти байналмилалӣ оид ба самаранокии арзёбии экологӣ, 1995).

Рушди устувор - рушде, ки ба талаботи насли ҳозира ҷавобгӯ буда, қобилияти наслҳои ояндаро қонеъ мегардонад, ниёзҳои ҳудро низ бидуни дар хатар гузаштани тавоноӣ/қобилияти наслҳои қонеъ мегардонад. (Манбаъ: Санади генералии аудиторҳои Канада / Комиссияи Брундтланд)

Нишондиҳандаи устувор як ҳадди аз ҷиҳати илмӣ муқарраргардида ва аз тарафи умум қабулгардида ба ҳисоб рафта, он шаҳодат медиҳад, ки пешрафт дар соҳаи дахлдор устувор нест. Масалан, сайри моҳӣ аз меъёр зиёд аст, ки барқароркунии захираҳо халалдор менамояд.

Конвенсияи чорҷӯбаи Созмони Милали Муттаҳид оид ба тағирёбии иқлим (FCCC) ба имзои Протоколи Киото оварда расонид, ки тибқи он 166 кишвар ӯҳдадор шудаанд, ки барномаҳои миллӣ оид ба маҳдуд намудани партоби газҳои гармхонаиро таҳия намоянд.